



Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi

*Mehmet KURUDAYIOĞLU**

*Taşkın SOYSAL***

Öz

Eğitim, gerek ilkökul gerek ortaokul gerekse lise ve üzeri seviyelerde olsun mutlaka belirli bir program dâhilinde ilerlemek zorundadır. Programlar toplumun ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran, toplumda yer alan bireylerin gelişimleri için geniş fırsatlar sunan bir yapıda düzenlenmelidir. Programlarda önemli bir adım da toplumsal iletişime katkı sağlamak olmalıdır. İletişime katkı sağlamak için bir programın bireylerin söz varlığını geliştirecek şekilde planlanması gereklidir. İlkokul eğitimi öğrencilerin eğitim-öğretim hayatının başlangıcı olması yönüyle ayrı bir öneme sahiptir. Bu konuya iletişim açısından bakıldığında ise ilkökul programlarının çocukların toplumsal iletişimlerini destekler nitelikte olması gerekir. Dolayısıyla söz varlığı bakımından ilkökul programları düzgün yapılandırılmış bir içeriğe sahip olmalıdır.

Bu çalışmanın amacı Cumhuriyet dönemi ilkökul Türkçe dersi öğretim programlarının öğrencilerin söz varlığı unsurlarını geliştirmesi açısından incelenmesidir. Çalışmanın inceleme nesnesini ilkökul Türkçe dersi öğretim programları (1924, 1926, 1930, 1936, 1948, 1968, 1981, 2005, 2015) oluşturmaktadır. Nitel bir araştırma olan bu çalışmanın verileri doküman inceleme tekniği ile toplanmış ve içerik analizi ile çözümlenmiştir. Çalışmanın temel veri kaynağı olan “Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programları” araştırmacılar tarafından ayrı ayrı çözümlenmiş ve aralarındaki uyuma bakılarak yorumlanmıştır. Her bir programın söz varlığı bakımından bir öncekine göre üstün nitelikler taşıdığı ancak bütün programların bu bakımdan olması gerektiği yerde olmadığı, bununla birlikte ilkökul öğrencilerine yönelik bir söz varlığı listesinin olmamasının da programların bir eksikliği olarak karşımıza çıktığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Çalışmada ulaşılan sonuçlardan yola çıkılarak ilkökul programlarında ortak kelime hazinesi listelerinin yer alması gerektiği önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: söz varlığı, kelime hazinesi, kelime öğretimi, Türkçe Dersi Öğretim Programı.

The Study of Republic Era Primary School Turkish Teaching Programs in terms of Vocabulary Development

Abstract

Education has to proceed in line with a chosen program, be it at primary, secondary, high school or upper levels. Programs should be designed in a way that takes the needs of society into consideration and presents numerous opportunities for the development of individuals in the society. One important consideration for programs should be contributing to social communication. In order to contribute to communication, programs should be planned in a way

*Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Bolu, E-posta: mkurudayi@hotmail.com

**Doktora Öğrencisi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Bölümü, Bolu, E-posta: taskinsoysal@gmail.com

that will improve individuals' vocabulary. Primary school education is of great importance as it is the beginning of students' academic lives. In terms of communication, primary school programs should support social communication of children. Therefore, primary school programs should have a well configured content regarding vocabulary.

The aim of this study is to evaluate the republic era primary school Turkish teaching programs in terms of vocabulary. The primary school Turkish courses of the years 1924, 1926, 1930, 1936, 1948, 1968, 1981, 2005, and 2015 constitute the focus of this study. The data for this study, which is qualitative by nature, were collected using document review technique and analyzed doing content analysis. "The Republic Era Primary School Turkish Teaching Programs" which formed the main data of the study were analyzed one by one by the researchers and were interpreted by looking at the correlation among themselves. It was concluded that each new program had superior qualities compared to the former one, but none of the programs was at the level where they were supposed to be, and lack of a vocabulary list for the students at primary school emerged as the shortcoming of the programs. Based on the results of the study, it was advised that common vocabulary lists should be added to primary school Turkish programs.

Key Words: vocabulary, vocabulary instruction, Turkish course teaching program.

Giriş

Bir toplumda yer alan bireylerin sağlıklı düşünebilmeleri, üretebilmeleri, başarabil meleri ve bu yönleriyle mevcut topluma katkı sunabilmelerinin gerçekleşmesinde ana dilinin etkin bir şekilde kullanılmasının önemi kaçınılmazdır. Ana dilini etkin kullanan toplum bireyleri arasındaki iletişim bağları oldukça kuvvetli olur ve bu da toplumu ayakta tutan dinamikleri sürekli güçlü kılar. Böylece çağın gerektirdiği insan gücüne sahip ve yeniliklere açık toplumlar ortaya çıkar.

Ana dilinin verimli bir şekilde kullanılması ailede başlayan ve okulda devam eden eğitim süreciyle birlikte olacaktır. Çocuklar, gerek doğup büyüdükleri aile ve çevrede gerek okulda karşılaştıkları dil ortamlarının zenginliği ölçüsünde etkin birer ana dili kullanıcısı olurlar. Çocukta ana dilinin gelişimi için aileden sonra nitelikli öğretim ortamlarına ihtiyaç vardır. Öğretim ortamları, fiziksel birtakım yeterliliklerin sağlanmış olmasıyla birlikte sağlam bir zemine oturtulmuş, bağlı bulunduğu toplumun gereksinimlerine cevap verebilen ve toplumun kalkınmasına öncülük eden bir yapıda programlanmalıdır. Bütün öğretim basamaklarında programların önemi açık olmakla beraber, ilkökul eğitiminin diğer öğretim basamaklarına temel oluşturması bakımından ayrıca üzerinde durulması gerekir.

Eğitim programları iyi tasarlandığı ölçüde programların istediği istendik yönde davranışlar sergileyen yani içinde olduğu öğretim basamağının planlanmış kazanımlarını elde etmiş bireyler ortaya çıkacaktır. Bireylerin öğrenme yaşantılarının ve bilgi birikimlerinin zenginliği eğitim-öğretim faaliyetlerinin niteliği ile ilgilidir. Görüldüğü üzere öğretim sürecinin amacına ulaşması iyi bir programa ihtiyaç duymaktadır.

Programlar, eğitim yoluyla bir ülkenin milli benliğinin oluşmasının temelini atmaktadırlar. Ülkeyi sürekli olarak ileri taşıyacak üretken nesillerin yetişmesi için içinde bulunduğu toplumun

Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi

önceliklerini göz önünde bulunduran, söz konusu üretken nesillere çok çeşitli fırsatlar sunan bir yapıda programlara ihtiyaç vardır. Bu açıdan öğretim programları sorumluluklarının bilincinde olarak hazırlanmalı, içinde bulunduğu toplumu modern dünyanın önemli bir parçası yapmada gerekli adımları atacak niteliğe sahip olmalıdır.

Programlarda üzerinde titizlikle durulması gereken bir konu da öğrencilerin söz varlığı unsurlarını geliştirecek çalışmalara yeterli düzeyde yer veriliyor olmasıdır. Söz varlığı konusunu yeterince ele alamayan bir programın ana basamaklarından biri eksik olacaktır. “Dil gelişimini sağlayan en önemli etkenlerden birisi çocuğun sahip olduğu kelime hazinesinin yani sözcük dağarcığının geliştirilmesidir” (Selin ve Baş, 2015: 85). “Dört temel dil becerisi olan okuma, yazma, konuşma ve dinlemenin bireye kazandırılması ile bireyin bu becerileri aktif olarak kullanabilmesi, edinilmiş zengin sözcük dağarcığı ile yakından ilişkilidir” (Karatay, 2007: 144). Dolayısıyla programların hedeflediği dört temel dil becerisinin kazandırılması aşamasında söz varlığının gelişimine de gereken önem verilmelidir. “Türkçe eğitiminde temel dil becerilerinin kazandırılması hedeflenmektedir. Ancak bu becerilerin kazandırılabilmesi için öncelikle bazı ön koşul ve öğrenmelere ihtiyaç vardır. Bunlardan birisi de kelime bilgisinin geliştirilmesidir” (Budak, 2000: 19).

“İlköğretim eğitimi almış bir kişi okuduklarını ve dinlediklerini tam ve doğru olarak anlayacak kadar okuma ve dinleme becerisi; duygularını, isteklerini, bilgilerini tam ve doğru olarak anlatacak kadar konuşma ve yazma becerisi ve bütün bunları sağlayacak düzeyde bir kelime hazinesi kazanmalıdır” (Karadağ ve Kurudayıoğlu, 2010: 425). Kelime hazinesi dört temel dil becerisinin amacına ulaşacak şekilde kullanılabilmesi için temel oluşturmakta, yeterli düzeyde kelime hazinesine sahip olan bireyler okuma, yazma, konuşma ve dinleme alanlarında nitelikli bir yapıya sahip olabilmektedirler.

“Kelime hazinesi, bildiğimiz kelimeleri ifade etmektedir. Öğrencinin kelime hazinesini zenginleştirmek, bildiği kelimelerin sayısını artırmak anlamına gelmektedir. Herhangi bir kelimeyi bilmek, o kelimeyi doğru seslendirmek, doğru yazmak; konuşurken ve yazarken yerinde kullanmak; okuduğunda ya da duyduğunda da ne ifade ettiğini anlamak demektir” (Onan, 2013: 155). Yeterli düzeyde kelime hazinesine sahip olan bireyler bir kelimenin ihtiva ettiği farklı anlamları bilir, okudukları ya da dinledikleri bir metinde geçen kelimelerin farklı anlamları içerisinde bağlam içerisindeki rolünü fark ederler.

“Öğrencilerin kelime hazinesi farklı kanallardan beslenmektedir. Aile çevresi, arkadaş çevresi, öğretmen/öğretmenler, iletişim araçları ve her türlü okuma materyali kelime hazinesine etki etmektedir” (Karadağ ve Kurudayıoğlu, 2005: 3). “Çocuğun dil edinimi sürecinde oluşan söz varlığı çevresinde üretilen dilin düzeyi ile sınırlıdır” (Karadağ, 2013: 4). Bu bakımdan kelime hazinesinin

gelişiminde kişinin içinde bulunduğu dil ortamlarının zenginliği de etkilidir. Aile ve çevrenin bu konuda gelişmiş bir görünüm sergilemesi kişiyi de doğrudan etkileyecektir. Söz konusu gelişmişlik etkin eğitim-öğretim ortamlarıyla taçlanırsa kelime hazinesi bakımından istenilen düzeye erişmiş bireyler ortaya çıkacaktır.

“Kelime hazinesi, bireyin öğrenme yaşantısı sonucunda bellekte depolanan birikimi ifade etmektedir. Bu birikimi en verimli şekilde artırma ve kullanmayı sağlayacak ortam, Türkçe dersleridir. Bu derste kelime hazinesini zenginleştirme çalışmaları ile öğrencinin hem dili iyi kullanması hem de düşünce dünyasını geliştirmesi sağlanır” (Özbay ve Melanlıoğlu, 2008: 33). Dolayısıyla kelime hazinesinin gelişmesi Türkçe dersinin niteliğine bağlı olmaktadır. Bu bakımdan Türkçe dersleri öğrencilerde söz varlığının gelişimine gerekli katkıyı sunacak şekilde planlanmalıdır. Bu aşamada programların önemi bir kez daha ortaya çıkmakta, Türkçe dersi programları öğrencilerde tüm dil becerilerinin gelişimine sunacağı katkıların yanı sıra, söz varlığının gelişimine de yeterli düzeyde katkı sağlamalıdır. “Öğrencilerin söz varlıklarının gelişmiş olması, anlama ve anlatma becerilerinin daha verimli olması bakımından önem taşır. Öğrencilerin okudukları bir metni ya da dinlediklerini düzgün bir şekilde anlayabilmeleri, bunun yanında kendi düşüncelerini karşı tarafa sağlıklı bir şekilde aktarabilmeleri açısından söz varlığı büyük bir öneme sahiptir” (Kurudayıoğlu ve Soysal, 2016: 119).

“Her insan kendini ifade etme ihtiyacı duyar. Bu ihtiyacın giderilmesinde en çok başvurulan yol yazma ya da konuşmadır. Dilin anlatma becerileri olarak ele alınan yazma ve konuşmada bireyin kelime serveti oranında düşünceler ortaya konur. Ne kadar çok kelime bilinir ve günlük hayatta doğru şekilde kullanılırsa insan o kadar rahat ve mutlu olur” (Takıl, 2016: 239). Kelime hazinesinin gelişimi bireylerin kendini yeterli düzeyde ifade etmesini sağlar. Kendini beklenen ölçüde ifade edebilen bireyler iletişim sorunu yaşamazlar ve içinde buldukları toplumun diğer üyeleriyle rahat bir şekilde anlaşılır.

“Eğitim sistemimizin beslediği sorunlardan biri de toplumumuzdaki ‘eksik iletişim’dir. Sağlıklı bir iletişim için tarafların sahip olduğu kişisel kelime servetinin de yeterli düzeyde olması gerekir. Bu düzeyin ülkemiz açısından hangi aralıkta olması gerektiği henüz bilimsel olarak tartışılmamıştır. Eğitim programlarımızda öğrencinin bulunduğu kademeye göre bilmesi ve bilip kullanması gereken kelime/kavram sayısının sınırları belirlenmemiştir. Programlarda konuyla ilgili açık ve anlamlı hedefler olmadığı için eğitimcilerimizin bu hususta özel bir gayreti de olmamıştır” (Demir, 2006: 1).

Her ne kadar programlarda söz varlığı açısından geliştirilmesi gereken yönler hayli fazla olsa da son yıllarda öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesine yönelik çalışmaların artan bir seyir izlemesi umut verici bir gelişme olmaktadır. Özellikle Milli Eğitim dergisinin “Söz Varlığı Özel Sayısı” (MEB,

Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi

2016) söz varlığı alanında yapılmış birçok çalışmayı bünyesinde barındırmakta ve bundan sonra yapılacak çalışmalara kaynaklık etmektedir.

Cumhuriyet döneminde ilkokullarda Türkçe dersleri için hazırlanıp uygulanan Türkçe dersi öğretim programları tarih sıralaması ile aşağıdaki gibidir:

- 1924 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı
- 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı
- 1930 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı
- 1936 İlkokul Türkçe Programı
- 1948 İlkokul Türkçe Programı
- 1968 İlkokul Türkçe Programı
- 1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı
- 2005 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-5. Sınıflar)
- 2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-4. Sınıflar)

Bu çalışmanın amacı Cumhuriyet dönemi ilkokul Türkçe dersi öğretim programlarının öğrencilerin söz varlığı unsurlarını geliştirmesi açısından incelenmesidir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma, nitel veri analizi tekniklerinden biri olan betimsel tarama modeline göre desenlenmiştir. “Tarama modelleri, geçmişte veya halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey veya nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır” (Karasar, 2006: 77).

İnceleme Nesnesi

Çalışmanın inceleme nesnesini Cumhuriyet dönemi ilkokul Türkçe dersi öğretim programları oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak 1924 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı, 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı, 1930 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı, 1936 İlkokul Türkçe Programı, 1948 İlkokul Türkçe Programı, 1968 İlkokul Türkçe Programı, 1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı (MEB, 1981), 2005 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-5. Sınıflar) (MEB, 2005), 2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-4. Sınıflar) (MEB, 2015) incelemeye alınmıştır.

Verilerin Toplanması ve Çözülmesi

Araştırmada Cumhuriyet dönemi ilkököl Türkçe dersi öğretim programları öğrencilerin söz varlığı unsurlarını geliştirmesi açısından içerik analizine tabi tutulmuştur. “İçerik analizi, toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temanın saptanmasıdır” (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 227).

Çalışmanın inceleme nesnesi olan her bir programda söz varlığının geliştirilmesine yönelik olan ifadeler bu çalışmanın yazarlarınca tarih sırasına göre ayrı ayrı tespit edilerek söz konusu program başlığı altında kayda alınmıştır. Araştırmacıların birbirleri ile olan uyumunda Bilgin (2000)’in “Kodlayıcının güvenilirliği farklı kodlayıcıların aynı metni aynı şekilde kodlamalarını gerektirir.” şeklindeki görüşü dikkate alınmıştır. Bu durumda araştırmacıların birbirlerinden bağımsız olarak yaptıkları söz varlığı tespitleri karşılaştırılmış ve yapılan karşılaştırmada her iki araştırmacının söz varlığı tespitleri arasında fark olmadığı görülmüştür. Bu sayede programları söz varlığı açısından incelemeye tabi tutan iki ayrı araştırmacı arasında görüş birliği sağlanmıştır.

Bulgular ve Yorum

Çalışmanın bu bölümünde Cumhuriyet dönemi ilkököl Türkçe dersi öğretim programları öğrencilerin söz varlığı unsurlarını geliştirmesi açısından başlangıçtan günümüze¹ kadar tarih sırasına sadık kalınarak ayrı ayrı incelenmiş ve elde edilen bulgular yorumlanarak aktarılmaya çalışılmıştır.

1924 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı

“Günümüzde, temel eğitim okullarının birinci kademesini oluşturan eğitim basamağı Cumhuriyet’in ilk yıllarında *ilk mektep*, ilerleyen yıllarda *ilkököl* olarak adlandırılmıştır. 1914 yılında toplanan İkinci Heyet-i İlmiye’nin çalışmalarıyla oluşturulan 1924 İlk Mektep Müfredat Programı Cumhuriyet yıllarının ilk programı olma özelliğini de taşımaktadır. Harf inkılâbı gerçekleştirilmemiş olduğu için bu programın okuma-yazma çalışmaları o dönemde kullanılan Arap alfabesine göre düzenlenmiştir. İlk okuma yazma yöntemi olarak ‘usûl-i savt’ denilen sesi esas alan bir öğretim yöntemi öğretmenlere tavsiye edilmiştir” (Temizyürek ve Balcı, 2006: 3).

1924 programı 1. sınıflar için ayrı; 2, 3, 4 ve 5. sınıflar için ayrı olmak üzere iki bölüm hâlinde planlanmıştır. 1. sınıflarla ilgili açıklamalar “Elifba” başlığı altında haftada 12 saat olarak planlanmıştır. Bu bölümde yapılan açıklamalar 12 ayrı madde olarak aktarılmıştır. Bu maddelerden 6.’sı harflerin doğrudan isimleriyle ya da sesleriyle öğretilmesi yerine kelimedeki kullanımlarıyla doğal bir süreçte (Özbay, 2006: 42) öğretilmesi tavsiyesi ile dikkat çekmektedir.

¹ 1924, 1926, 1930, 1936, 1948 ve 1968 Türkçe Dersi Programları, Temizyürek ve Balcı (2006)’dan alınarak incelenmiştir.

Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi

1924 programında öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesine yönelik “Elifba” başlığının ikinci maddesi olarak:

“Elifba dersi yazı ile aynı zamanda tedris edilecek ve çocuklar her okudukları kelime ve cümleyi yazacaklar ve yazdıklarını okuyacaklardır.” ifadesiyle ilkokul birinci sınıfta yazma ve okuma çalışmalarının birbirinden bağımsız değil, iç içe yürütülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bir diğer madde olan üçüncü maddede *“Elifba derslerinde manasız hece ve lafızlar ve çocuklarca me'nûs olmayan kelimeler bulunmayacaktır.”* ifadesiyle de ilk okuma çalışmalarında çocukların karşılaşacakları kelimelerin onların alışık oldukları kelimeler arasından seçilmesi gerektiği aktarılmıştır.

Programın beşinci maddesinde “İlk kıraatte başlıca âtideki noktalarda tedrice riayet edilecektir.

Hareke-i harfiyeyi muhtevi hece ve kelimeler, hareke-i resmiyeli olanlara,

Munfasıl harfleri hâvi kelimeler, munfasıl harfli olanlara (manalı lafızlar teşkil şartıyla)

Yazılması kolay olanlar güç olanlara

Çok müsta'mel kelimeler, daha az müsta'mel olanlara takdîm edilecektir.” denilerek yukarıdaki maddeler sıralanmıştır. Burada da görüldüğü üzere ilk okuma çalışmalarında manası bilinen ve kullanım sıklığı fazla olan kelimeler üzerinde çalışılması gerektiği belirtilmiştir.

Programın altıncı maddesinde *“Herhangi şekilde olursa olsun tehecci memnudur. Harfler isimleriyle yahut sedalarıyla ayrı ayrı telaffuz edilmeyecek, daima kullanılan kelimeler dâhilinde yaptırılacak temrinlerle tabii şekilde öğretilmiş olacaktır.”* ifadeleriyle ilk okumada harflerin isimleri ya da sesleri yoluyla değil, kelimeler üzerinde yapılacak çalışmalarla kazandırılmasının esas alındığı görülmektedir.

Aynı başlığın devamında yedinci madde olarak yer alan:

“Sınıfça bir dersin yazı ve kıraati tamamıyla öğrenilmedikçe müteakip derse geçilmeyecektir. Her derste yeni öğrenilmiş olan kelimeler müteakip derslerdeki cümleler arasında tekrar ettirilmek suretiyle temrinât yapılacaktır.” ifadesi ve onuncu madde olarak yer alan:

“Elifba derslerinde geçen her kelimenin manası, isti'mâli hakkında muallim şifahî temrinler yaptırarak ve bu kelimeleri ihtiva eden küçük cümleler teşkil ettirecektir. Her vesile ile olduğu gibi bu şifahî temrinler esnasında da yanlış telaffuzların, şive ve lehçe hatalarının tashihine itina eyleyecektir.” ifadeleriyle öğrencilerin yeni karşılaştıkları kelimelerin cümle içi kullanım ve tekrarlar yoluyla kalıcı hâle getirilmesinin amaçlandığı görülmektedir.

Programda öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesine temas eden bir diğer madde olan on birinci madde aşağıdaki gibidir:

“Arapça kıraate ait bulunan (şedde, harf-i tarif, elif-i maksûre, tenvin, ilh.) gibi işaretler Türkçe elifbaya dahil değildir. Ancak, halk ve çocuk lehçesinde kesretle istîmâl edilen ve bu kabil işaretleri hâvi olan kelimeler klişe şeklinde ve son derslerde öğretilecektir.” Bu maddede Arapça ve Türkçe arasındaki birtakım farklılık ve benzerliklere kelime öğretiminde nasıl bakılması gerektiği konusuna ışık tutulmaya çalışıldığı görülmektedir.

1924 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı'nın ikinci bölümü 2, 3, 4 ve 5. sınıflara ayrılmış, söz konusu sınıflara ait ders dağılımı tablo hâlinde verilmiştir. Buna göre dersler ikinci sınıflarda kıraat, inşad (4), imlâ (2), tahrir (1), yazı (2) olmak üzere toplam 9 saat; üçüncü sınıflarda kıraat, inşad (3), imlâ (2), tahrir (2), yazı (1) olmak üzere toplam 8 saat; dördüncü sınıflarda kıraat, inşad (2), imlâ (1), sarf (1), tahrir (2), yazı (1) olmak üzere toplam 7 saat; beşinci sınıflarda kıraat, inşad (2), imlâ (1), sarf (1), tahrir (2), yazı (1) olmak üzere toplam 7 saat olarak belirlenmiştir.

1924 programının ikinci bölümü öğrencilerde söz varlığını geliştirecek unsurlar bakımından ele alındığında “Kıraat Dersleri” başlığına bağlı maddelerden ikinci maddenin son cümlesi olarak *“Her kıraat parçasında yeni tesadüf edilecek nihayet dört beş kelimenin manası izah edilmeli ve muallim, bu kelimeleri münasip cümlelerde kullandırmalıdır.”* ifadesinin doğrudan söz varlığına yönelik olduğu görülmektedir. Burada öğrencilere yeni karşılaştıkları kelimelerin cümlede kullanım yoluyla kavratılması gerektiği bilgisi verilmiştir.

Bir diğer başlık olan “İmlâ Dersleri” başlığında yer alan aşağıdaki ifadelerin de söz varlığına temas ettiği söylenebilir:

“...Her imlâ parçası çocukların evvelce yazmasını bilmedikleri kelimelerden ancak birkaçını ihtiva etmelidir ve fazla uzun olmamalıdır. Bir kelimenin imlâsı öğretilmedikçe o kelimeyi çocuklara imlâ ettirmemelidir.” İfadenin kendisinden de anlaşılacağı gibi imlâ derslerinde çocukların karşılaşacakları kelimelerin çoğunlukla anlamını bildikleri kelimeler olması gerektiği aktarılmış, imlâ çalışmalarında ele alınacak kelimelerin çocukların imlâsını bildikleri kelimeler arasından seçilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı

1926 programı, 1924 programına göre daha gelişmiş bir görünüm sergilemektedir. Programda, 1924 programından farklı olarak Türkçe dersinin hedefleri beş ayrı madde olarak aktarılmıştır. 1926 programında “Türkçe Dersleri Bir Külldür” başlığıyla dil becerilerinin birbirinden bağımsız parçalar olmadığı, tam aksine her bir dil becerisinin bir bütüne ait parçaları temsil ettiği vurgusu yapılmıştır. Ancak Özbay (2006) programda bütünlük anlayışının savunuluyor olmasına

Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi

rağmen belirlenen alt başlıklar için bağımsız ders saatlerinin konulmasının bir çelişki olduğunu öne sürmektedir. Yine programın “Şifahi Temrinler” başlığıyla konuşma eğitimiyle ilgili konularda açıklamalarda bulunulmuştur. Programda bu başlıkların yanı sıra “Elifba”, “Kıraat”, “Ezber ve İnşad”, “Tahrir”, “İmlâ”, “Kavaid” ve “Yazı” başlıkları yer almaktadır.

1926 programı, öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesi açısından incelendiğinde “Türkçe Dersinin Hedefleri” başlığı altında yer alan beş ayrı maddeden bir tanesinin doğrudan söz varlığının geliştirilmesine yönelik olduğu görülmektedir. İlgili madde aşağıdaki gibidir:

“Talebenin kullandığı kelimelerin manaları hakkında vazih fikre sahip olmalarını temin etmek ve bu suretle onları doğru düşünmeye alıştırmak.” Bu maddeden anlaşıldığı üzere 1926 programının önceliklerinden bir tanesinin de öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesi olduğu anlaşılmaktadır.

Programın “Elifba” başlığı altında sıralanan maddelerden ilk iki tanesinin yine söz varlığına yönelik olduğu görülmektedir. Söz konusu maddeler aşağıda aktarılmıştır:

“Yedi, sekiz yaşındaki çocukların bildikleri ve ekseriyetle kullandıkları kelimelerin kıraatini öğretmek.”

“Aynı kelimelerin ezberden yazılışını [imlasını] öğretmek.”

“Elifba” başlığı altında “Elifba tedrisinde âtideki noktalara dikkat edilecektir” alt başlığıyla birtakım açıklamalarda bulunulmuştur. Maddeler hâlinde sıralanan bu açıklamalardan “Her derste yeni öğrenilmiş olan kelimeler müteakip derslerdeki cümleler arasında sık sık tekrar ettirilecektir.” ve “Elifba derslerinde geçen her kelimenin manası, isti’ mali hakkında muallim şifa hî temrinler yaptırarak ve bu kelimeleri ihtiva eden küçük cümleler teşkil ettirecektir. Her vesile ile olduğu gibi bu şifahî temrinler esnasında da yanlış telaffuzların şive ve lehçe hatalarının tashihine itina eyleyecektir.” maddelerinin öğrencilerde söz varlığını geliştirmeye yönelik maddeler olduğu görülmektedir.

Programın “Kıraat” başlığı altında sıralanan maddelerden “Yeni lügatler öğretmek talebenin malumatını artırmak.” maddesinin öğrencilerde söz varlığını geliştirmeye yönelik bir diğer madde olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu maddenin yanı sıra “Bütün sınıfların kıraat derslerinde şu esaslara riayet edilecektir” alt başlığında yer alan maddelerden:

“Kıraat dersi düz veya izahlı kıraat dersi şeklinde verilir. Eğer okunan parçadaki fikirler ve lügatler çocuğa malum ise, en ziyade, kıraat melekesinin usulüne itina olunur. Çocuklarca mevzuun anlaşılması müşkül ise ilk kıraatten sonra okunan parça izah olunur.

Bu izahat esnasında mevzuda geçen fikirlerin ve verilen malumatın anlaşılmasına dikkat olunur. Bu münasebetle çocuklara yeni lügatler öğretilir. Lügatleri suret-i müverredede öğretmek caiz değildir. Münasip cümleler içinde kullandırarak canlı lisan çerçevesi dahilinde belletmek lazımdır.”

kısından da anlaşılacağı üzere okuma esnasında karşılaşılan kelimelerin manalarının cümlede kullanım yoluyla kavratılması gerektiği konusu üzerinde durulmaktadır.

Aynı başlık altında dördüncü maddenin son kısmında geçen bir cümlede söz varlığının geliştirilmesine yönelik bir diğer unsur olarak dikkat çekmektedir: *“Manzumelerin fikir ve kelime itibarıyla güç olan kısımları izah edilmelidir.”* ifadesiyle öğrencilerin okuma esnasında anlamakta zorlandıkları kelimelerin açıklanması tavsiyesinde bulunmaktadır. Başlığın devamında sekizinci madde olarak karşımıza çıkan *“Talebeye kıraat kitabında geçen kelimelerin lügat kitabında nasıl aranıp bulunacağını da öğretmelidir.”* ifadesinin öğrencilere bilmedikleri kelimelerin anlamlarını öğrenmek amacıyla sözlük kullanma alışkanlığını kazandırmayı amaçladığı görülmektedir. Öğrencilerde sözlük kullanma alışkanlığının gelişmesinin söz dağarcığına yapacağı katkı kaçınılmaz olacaktır.

Programın “Ezber ve İnşad” başlığı altında altı ayrı madde verilmiştir. Bu maddelerden üçüncüsünün öğrencilerde söz varlığını geliştirmeye yönelik olduğu görülmektedir. İlgili madde aşağıdaki gibidir:

“Manzumeyi ezberletmeye başlamazdan evvel kitapları açıp ve kitaplarda yoksa siyah tahtaya yazıp birkaç defa yüzden okumak ve okutmak lazımdır. Bu esnada çocukların anlamakta müşkilat çektikleri lügatleri ve fikirler izah edilmelidir.” Bu madde “Kıraat” başlığındaki söz varlığı unsurlarına benzemesi yönüyle dikkat çekmektedir.

Programın “Tahrir” başlığı altında “Tahrir dersinin tedrisinde şu esaslara riayet lazımdır” alt başlığında yedi ayrı madde sıralanmıştır. Bu maddelerden birincisinin öğrencilerde söz varlığını geliştirmeye katkı sağlayacak bir madde olduğu söylenebilir. Söz konusu madde aşağıdaki gibidir:

“Tahrir mevzuları, daima talebenin ahval-i ruhiyesine, sinn ü seviyesine muvafık olmalıdır. Talebe birtakım yabancı fikirleri değil, kendi gördüğünü, bildiğini ve duyduğunu yine kendi kelimeleriyle yazmalıdır.” Bu maddede öğrencinin duygu ve düşüncelerini kendi kelimeleriyle aktarmasının önemi üzerinde durulduğu görülmektedir.

Programın “İmlâ” başlığında geçen altı ayrı maddeden ikincisi *“Her imla dersi çocukların evvelce yazmasını bilmedikleri kelimelerden ancak birkaçını ihtiva etmelidir ve fazla uzun olmamalıdır. Dikteden evvel çocuklara, yazdırılacak parçadaki yeni kelimelerin tarz-ı imlâları gösterilmeli sonra dikteye başlanmalıdır.”* şeklindedir. Bu ifadelerin öğrencileri yeni kelimelerle karşılaştırarak onlarda söz varlığının gelişimine imlâ çalışmaları yoluyla destek olmak amacı taşıdığı görülmektedir. Aynı başlık altında altıncı maddenin son cümlesi de öğrencilerde söz varlığını geliştirmeye katkı sağlayacak bir diğer madde olarak öne çıkmaktadır. Bu maddede geçen *“Bilhassa her bir muallim bir kelimeyi her*

Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi

zaman aynı suretle yazmalıdır.” ifadesinin öğrencilerin kelimeleri tanınmasında öğretmenlerin ortak hareket etmesinin önemi üzerinde durulmaktadır.

Programın “Kavaid” başlığı altında sıralanan maddelerden ikincisi söz varlığının geliştirilmesine yönelik unsurlar barındırmaktadır. İlgili maddede geçen *“Yani evvela münasip cümleler yazdırılarak, kelimenin cümle içindeki mevkii ve sûret-i isti’ mali tayin ettikten sonra matlup olan sarf ve nahiv kaideleri çıkarttırılacaktır.”* ifadeleriyle söz varlığının gelişiminde cümlede kullanım üzerinde durulduğu görülmektedir.

1930 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı

1930 programında 1928 yılında ortaya konulan harf inkılâbının etkileri görülmektedir. 1926 programında yer alan “Elifba” başlığı bu program için yeniden düzenlenmiş, Arap harfleri ile ilgili olan kısımlar çıkartılmış ve bu bölüm “Alfabe” başlığı altında düzenlenerek yeniden yayınlanmıştır. Bunun dışında 1930 programının Şifahî Temrinler, Kıraat, Ezber ve İnşad, Tahrir, Gramer bölümlerinde değişikliğe gidilmemiştir. Bu başlıklardan yalnızca “Kavaid” başlığı “Gramer” olarak değiştirilmiştir. Bir önceki program olan 1926 programında imlâda birlik tavsiyelerine gidilmişken 1930 programında “İmlâ Lügati”nin kullanılması tavsiyesinde bulunulmuştur. Programın yazı bölümü de doğal olarak harf inkılâbından etkilenmiş, “Yazı” başlığı “El yazısı” olarak değiştirilmiş, Arap harflerin yerine Latin harflerinin el yazısı ile öğretilmesine başlanmıştır.

1930 programı, öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesi açısından 1926 programıyla kelime bazındaki birtakım değişikliklerin dışında aynıdır. Ancak “İmlâ” bölümünde 1926 programındaki imlâ birliği tavsiyesi 1930 programında değiştirilmiştir. 1926 programında *“Bilhassa her bir muallim bir kelimeyi her zaman aynı suretle yazmalıdır.”* ifadesi 1930 programında *“İmlâda ittiratsızlık ve kaidesizlik hiçbir suretle tecviz edilemez. Bu hususta Dil Heyeti tarafından yapılan ve MF. Vekâletince neşredilen imlâ lügatine ve Vekâletçe yapılan tamim ve tebliğlere göre hareket olunması lâzımdır.”* ifadeleriyle değiştirilmiştir. Bu hususta yapılan değişikliğin yani imlâ birliği için imlâ lügati kullanımının da öğrencilerde söz varlığının gelişimine katkı sağlayacak bir düzenleme olduğu söylenebilir.

1936 İlkokul Türkçe Programı

1936 programı, programın hemen başında yer alan “Hedefler” bölümüyle bu programın hedeflerinin öğrencilere anlama-anlatma becerilerinin kazandırılması, kelime hazinesinin geliştirilmesi, Türkçenin doğru ve etkin kullanımı olduğunu göstermektedir. 1936 programı “Birinci Sınıfta Okuma Yazmağa Başlayış”, “Okuma”, “Talebeyi İfadeye Alıştırmak” ve “İmlâ” ana başlıklarından meydana gelmektedir. Program gerek bu başlıkların düzenlenişi gerekse başlıklara bağlı açıklamalar itibarıyla kendisinden önceki programlardan farklılaşmaktadır.

1936 programı öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesi açısından incelendiğinde programın “Hedefler” başlığının beşinci maddesinin doğrudan söz varlığına yönelik olduğu görülmektedir. İlgili madde aşağıdaki gibidir:

“Türk dilindeki kelimelerin manalarını, doğru yazılış ve okunuşunu talebenin en çok kullandığı kelimelerden başlayarak öğretmek suretile onların kelime hazinelerini zenginleştirmek.” Bu ifadeden 1936 programının öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesine önem verdiği anlaşılmaktadır.

Programın “Birinci Sınıfta Okuma Yazmağa Başlayış” başlığına bağlı maddelerden dördüncü maddenin b ve c şıklarının öğrencilerde söz varlığını geliştirecek ifadeler olduğu görülmektedir. Dördüncü maddenin b şığında *“Okutulacak kelime veya cümle ve ibarelerin manasına da talebenin dikkati çekilmelidir. Esasen okumak demek manayı kavramak demektir. Onun için daha başlangıçta talebe, her okuduğunun manasına da dikkat etmeğe alışmalıdır. Öğretmen, talebeye ne okutursa onun manasını kendisinden sormalı, talebe okuduğu kelimelerin şekline nasıl dikkat ediyorsa manasına da dikkat etmeğe alıştırmalıdır.”* şeklinde geçen ve c şığında *“Talebe bir kelimeyi okurken zihninde o kelimenin lâfzı ile şekli, şekli ile manası arasında sıkı bir bağlılık teessüs etmelidir, öyle ki talebe, bir kelimeyi görünce hemen manasını kavrayabilmeli ve gitgide gördüğü cümle ve ibareleri cehren okumağa bile lüzum kalmadan o cümle ve ibareleri gözle süzerek manasını kavrayacak bir hale gelmelidir.”* şeklinde geçen ifadelerde kelime öğretiminde şekil ve anlamın iç içe olması gerektiği tavsiyeleri üzerinde durulmuştur.

Aynı başlığın devamında “e, f, g ve h” maddelerinde öğrencilerde söz varlığının gelişimine olumlu katkılar sunacak açıklamalar yapılmıştır. Bu maddelerde öğrencinin herhangi bir kelimeyi tahlil etmeyi bilmesinin gerekli olduğu ancak okuma esnasında kelimelerin parçalar hâlinde değil, bütün olarak algılanmasının gerektiği vurgulanmıştır. Bunun yanında kelime çalışmalarında bir kelimenin aynı şekilde sürekli tekrarından kaçınarak kelimeyi farklı cümle ve metin türleri yoluyla tekrar ettirme yoluna gidilmesi tavsiyesinde bulunulmuş, okumanın belirli bir hızda gerçekleşmesi için kelime tanımanın önemi üzerinde durulmuştur.

Programın “Okuma” bölümünün girişinde okumaya ait hedefler beş ayrı madde olarak sıralanmıştır. Bu maddelerden beşincisi *“Çocukların kelime haznelerini zenginleştirmek.”* şeklindedir. Bu ifadeden okuma yoluyla öğrencilerde söz varlığının artırılmak istendiği anlaşılmaktadır.

Programın yine “Okuma” bölümüne bağlı “Direktifler” başlığı altındaki bazı maddelerin de öğrencilerde söz varlığını geliştirme amacı taşıyan ifadeler olduğu görülmektedir. Söz konusu maddeler aşağıdaki gibidir:

“Okuma, yazılı olan şeylerin manasını kavrama demektir. Onun için daha ilk derslerden itibaren çocuğun ibarelerde geçen kelimelerin şeklini tanımakla beraber o ibarelerin manalarını da

Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi

bilmesi, şekil ile mana arasında sıkı bir bağlılık hâsıl olması, şekli görür görmez manaya nüfuz etmesi lâzımdır. Sınıflar yükseldikçe her okuduğunun manasına da dikkat etmesi onda itiyat şeklini almalıdır.”

Bu ifadelerde, kelimelerde şekil ve mananın birbirinden bağımsız düşünülmeceği, kelimelerin sadece şekil olarak tanınmasının değil, kelimenin görülmesiyle birlikte mananın da devreye girerek şekil ve anlam bütünlüğünün gerçekleşmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

Bölümün devamında uzunca bir madde içerisinde gözün okuma esnasında yaptığı hareketler açıklanmış, bu hareketlerin gerekli hıza ulaşabilmesi için kelime tanımanın yani okunan kelimelerin daha evvel görülmüş olmasının önemi vurgulanmıştır.

Bir diğer maddede şu ifadeler yer almaktadır: *“Parçada geçen yeni kelimelerle tabirleri öğretmen, çocuklara anlayacağı bir şekilde vazih olarak anlatacak, o kelime ve tabirleri birkaç cümlede kullanarak çocukların bu kelime ve tabirlerin tam manasına nüfuz etmelerine çalışarak, bu kelime ve tabirleri birer cümlede kullanmalarını talebeden istiyecektir.”* Bu maddede kelimeleri tanımada öğretmenin manası bilinmeyen kelimeleri hem kendisinin cümlede kullanması hem de öğrencilere kullandırması yoluyla kelimelerin kavratılması tavsiyesinde bulunulmuştur.

Bu bölüm için üzerinde durulması gereken son maddeler şu şekildedir: *“Üzerinde düşünmek için okuduğu bir parçayı çocuk düşünerek, önemli fikirleri üzerinde durarak, bilmediği veya müphem olarak bildiği kelimelerin manasını diksiyonerde arayıp bularak okumalıdır.”* Bu cümlede öğrencilerin manasını bilmedikleri kelimeleri tanımada sözlük kullanımının önemi üzerinde durulduğu görülmektedir. Yine bir diğer maddede geçen *“Gene öğretmen bir diksiyonerden bir kelimenin nasıl bulunacağını, bir ansiklopediden herhangi bir şey hakkında nasıl bilgi elde edileceğini talebeye öğretmelidir.”* ifadelerinde de aynı şekilde sözlük kullanımı vurgusu yapıldığı görülmektedir. Öğrencilerin manasını bilmedikleri kelimeleri sözlükten arayıp bulmaları ve özellikle bunu bir alışkanlık hâline getirmeleri söz varlıklarının gelişimine katkı sağlayacaktır.

Programın “Talebeyi İfadeye Alıştırmak” başlığının “Ağızdan İfade” bölümünde öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesine yönelik şu ifadeler yer almaktadır:

“Çocuklar müşahede ettikleri, duydukları, düşündükleri, tasavvur ye tahayyül ettiklerini anlatırken onların seviyelerine göre kelime ve tabir hazinelerini genişletmeğe çalışmalı ve bu kelime ve tabirleri tam yerinde kullanmalarını temin etmelidir. Çocuklara bir hayvanı, bir şeyi, bir hâdiseyi müşahede ettirirken veya evvelce yapmış oldukları müşahedeleri naklettirirken o hayvanın, o şeyin şeklini, hacmini, rengini, hareketlerini, vasıflarını ve karakteristik noktalarını buldurmakla beraber bu şeylerle hallerin karşılığı olan kelime ve tabirleri de çocuklara buldurmalı veya öğretmeli ve bu kelimeleri ve tabirleri yerinde kullanmalarına da fırsat ve imkân vermelidir.” Görüldüğü üzere bu ifadeler doğrudan öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesini amaçlamaktadır. Öğretilecek kelimelerin

öğrencilerin seviyelerine uygun olması, bu kelimelerin yerinde ve doğru kullanılması gerektiği üzerinde durulmaktadır.

Aynı bölümde yer alan *“...Meselâ, talebe söz sırasında bir kelimeyi yerinde kullanmamışsa öğretmen talebenin sözünü kesmeden düzeltir veya bir kelimeyi yanlış telâffuz etmişse öğretmen yine kelimenin doğrusunu arada söyleyiverir.”* ifadeleriyle de öğrencilerde görülen telaffuz hatalarının zaman geçirilmeden düzeltilmesi yoluyla söz varlığının doğru ve etkili bir şekilde gelişimine katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Bölümün devamında “Yazı ile İfade” başlığı altında öğrencilerin yazacakları herhangi bir konuda kurdukları cümlelerin kendi orijinal kelimelerinden meydana gelmesi gerektiği tavsiyesi üzerinde durulmuştur. Burada yer alan ifadeler daha uzun olmakla beraber aşağıda aktarılan kısım söz konusu ifadeleri özetler niteliktedir:

“...Bir mevzu hakkında sınıfta; bir mükâleme yürütülürken çocuklarda her birinin kendi görüşünü, kendi duyusunu ifade edecek kelimeleri ve cümleleri ortaya atmalarını öğretmen daima teşvik etmeli, çocukların orijinal görüşlerine, samimî duyularına, yaratıcı hamlelerine yer vermeli ve hürmet etmelidir.”

Programın “İmlâ” başlığında *“Çocuklara, kendi lisanlarına dahil olan kelimelerin doğru yazdığını öğretmek.”* ifadesi hedef olarak aktarılmıştır. Kelimelerin doğru yazımlarının öğrenilmesi öğrencilerde söz varlığının gelişimine katkı sağlayacak bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hedefin devamında “Direktifler” başlığıyla konu enine boyuna açıklanmış, ortaya konulan hedefin gerçekleşmesi için yapılması gerekenler hakkında bilgi verilmiştir.

1948 İlkokul Türkçe Programı

1948 programı kendisinden önceki programlara kıyasla daha ayrıntılı bir görünüme sahiptir. Okuma, Söz ve Yazı ile İfade, İmlâ ve Dilbilgisi başlıklarından oluşan programın hemen başında programın ana amaçları açıkça ifade edilmiş; program amaçlarının öğrencilere anlama ve anlatma becerisini kazandırma, okuma alışkanlığı edindirme, kelime hazinesini geliştirme, Türkçeyi doğru ve etkili kullanma becerisi kazandırma olduğu aktarılmıştır. Özbay (2006: 45) *“Türkçe dersinde okuma, yazma, konuşma, dinleme, dil bilgisi, imlâ gibi alt başlıklar altında verilen amaç ve çalışmaların bir bütünü temsil ettiği hususu bu programda da belirtilir. Ancak önceki programlardan farklı olarak konu alanları için bağımsız ders saatleri konulmayarak uygulamada da bu bütünlük gösterilmiş olur.”* diyerek programda amaçlanan bütünlüğün programın uygulanmasına da yansıdığını aktarmıştır.

1948 programı öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesi açısından incelendiğinde programın “Amaçlar” başlığı altında yer alan *“Türk dilindeki kelimelerin mânalarını, doğru yazılış ve okunuşlarını, en çok kullandıkları kelimelerden başlayarak öğretmek suretiyle, öğrencilerin kelime hazinelerini*

Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi

zenginleştirmek.” ifadesinden bu programın genel amaçlarından birinin de öğrencilerde söz varlığını geliştirmek olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu madde 1936 programındaki ifadeyle kelime farkları dışında aynı olması bakımından dikkat çekmektedir.

Programın “İlk Okuma ve Yazma” başlığının iki, dört ve yedinci maddeleri öğrencilerde söz varlığının gelişimine katkı sunacak ifadeler içermektedir. İkinci maddede ilk okuma ve yazmanın basit cümle ve kelimelerle başlaması, zamanla cümlelerin kelimelere kelimelerin hecelere bölünmesi, ortaya çıkan yeni hece ve kelimelerle yeni ve başka kelimeler türetilmesi tavsiyesinde bulunuluyor. Ayrıca yapılacak çalışmaların öğrencilerin ilgisini çekecek nitelikte olması için elde edilen yeni kelimelerle hikâye, tekerleme vb. türlerde eserler oluşturulması gerektiği anlatılıyor. Aynı başlık altında dördüncü madde olarak geçen *“Okuma ve yazma faaliyeti daima beraber yürüyecek; çocuklar, okumasını öğrendikleri cümle ve kelimeleri, aynı zamanda yazacaklardır.”* ifadeleri de söz varlığına katkı sağlayacak niteliktedir. Çünkü kelimelerin öğrenilmesinde anlama ve anlatma becerilerinin birlikte hareket ediyor oluşu öğrencilerin kelimeleri daha rahat kavramasını sağlayacaktır. Bölümün devamında yedinci maddede okuma ve yazmada tekrarın önemli olduğu ancak yapılacak tekrarların kuru kuruya değil, dikkatli bir şekilde olması gerektiği vurgulanmıştır. Öğrencilerin yeni öğrendikleri kelimeler üzerinde dikkatli bir şekilde çalışması için kelimelerin öğrencilerin ilgisini çekecek metinler içerisinde tekrar ettirilmesi, cümlede kullanılması ve deftere yazdırılması gerektiği bilgisi verilmiştir.

Programın “Okuma” başlığına bağlı amaçlardan bir tanesi *“Çocukların kelime hazinelerini zenginleştirmek.”* olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan okuma çalışmalarının kazanımlarından bir tanesinin de öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesi olduğu anlaşılmaktadır.

“Okuma” başlığının “Açıklamalar” kısmında ikinci maddenin son bölümü öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesini desteklemesi bakımından dikkat çekmektedir. Burada kelimelerin kavranmasının sadece şekil üzerinden olmayacağı, şekil ve mananın iç içe olması gerektiği, bu şekilde yapılacak çalışmaların daha sağlıklı olacağı vurgusu yapılmıştır. İlgili madde aşağıdaki gibidir:

“Okumanın asıl amacı mânâyı kavramak olduğuna göre, kelime şekillerinin, anlamlarıyla aynı zamanda kavranması gerekir. Mâna hem kelimelerin özel şekillerini tanımaya, hem de söz gelişinden faydalanmaya hizmet etmesi bakımından, okumanın en önemli ögesini teşkil eder.”

“Okuma” başlığının altıncı maddesinde *“Öğretmen, sessiz okumada öğrencilerin lüzumsuz birtakım baş ve dudak hareketleri yapmamalarına, kelimeleri parmak ve kalemlerle takibetmemelerine dikkat etmeli, anlamını bilmedikleri her kelimeyi birer birer açıklamaya önem vermekten çok, mânâ bütünüün genel olarak kavranmasını yeter görmelidir.”* şeklinde geçen ifadelerde de aynı şekilde

kelimelerin tek tek kavranmasından ziyade genel olarak mananın kavranmasının yeterli olduğu vurgusu yapılmıştır.

“Okuma” başlığının bir diğer maddesi olan on birinci madde doğrudan doğruya söz varlığıyla ilgili olması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca bu madde, alt maddelerle desteklenmiş, okuma esnasında söz varlığının gelişimiyle ilgili ayrıntılı açıklamalarda bulunulmuştur. İlgili madde aşağıda aktarılmıştır:

“Bir yazıda açıklanması gereken kelime sayısı çoksa bunların hepsini birden ek almamalıdır. Öğretmen bu kelimelerden birçoğunun ileride tekrar geçeceğini düşünmek, bir yığın kelime açıklamalarıyla okumayı tatsız bir hale getirmekten sakınmalıdır.

Yeni ve bilinmeyen kelimelerin açıklanmasında şu noktalar gözetilecektir:

- a) Kelimenin delâlet ettiği şeyin imkân varsa kendisini göstermek.*
- b) Bu mümkün olmadığı zaman kelimelerin anlamlarını resim veya şekillerle, modelini yaptırmak suretiyle açıklamak.*
- c) Kelime bir işi, bir hali veya bir hareketi ifade ediyorsa onu işle, hareketle, mimik veya jestle canlandırmak.*
- d) Kelimenin anlamını karşılaştırma veya benzetme ile belirtmek.*
- e) Kelimeleri, çocukların bildiği diğer eş veya ters anlamlı kelimelerle anlatmak.*
- f) Kelimeyi tasvir veya tarif yoluyla açıklamak.*

Kelime bu şekilde sınıfça işlendikten sonra öğrenciler bu kelimeyi birer cümle içinde kullanmalıdırlar. Ancak, bu cümlelerin uydurma, suni ve mânâsız olmamalarına dikkat edilmelidir. Yapılan cümleler çocuklar tarafından gözden geçirilmeli, yanlışlar düzeltilmelidir. Öğrencilerin bu kelimeyi, tertibettikleri cümle ile birlikte kelime defterlerine yazmaları uygun olur.”

Programın “İmlâ” başlığının amaç cümlesi “Çocuklara, kendi dillerine giren kelimelerin doğru yazılışını ve belli başlı imlâ kurallarını kavratmaktır.” şeklindedir. Kelimelerin doğru yazılışlarını öğrenmek öğrencilerde söz varlığının gelişimini destekleyecek bir unsur olmaktadır. Ayrıca “İmlâ” başlığına bağlı “Açıklamalar” kısmında yer alan ifadelerin imlâ öğretimi yoluyla öğrencilerde söz varlığının gelişimini destekleyici bir niteliğe sahip oldukları görülmektedir. Bu kısımda kelimenin imlâsının öğrenilmesi için anlamının da bilinmesinin gerektiği, bu sayede yapılacak imlâ çalışmaların daha kalıcı olacağı vurgusu yapılmıştır. Bunun yanında kelime öğretiminin sadece Türkçe dersinin sorumluluğunda olmadığı, üzerinde durulacak kelimelerin “Hayat Bilgisi, Coğrafya, Yurt Bilgisi ve Tarih” derslerine ait konulardan alınması gerektiği aktarılmıştır. Kelime öğretiminde sadece belli bir

Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi

öğrenme alanına hitap etmenin yeterli olmayacağı, yeni öğrenilecek kelimelerde öğretmenin dört temel dil becerisini harekete geçirecek etkinlikler yapması tavsiyelerinde bulunulmuştur. Dile ait kuralları bilmenin kelimelerin doğru yazımı için gerekli olduğu, bu yüzden imlâ ile dilbilgisi arasında sıkı bir ilişki bulunduğu bilgisi verilmiştir. İmlâsı yeni öğrenilen kelimeler için bir lügat defteri tutmanın ve yazımı konusunda tereddüte düşülen kelimeler için bu deftere başvurmanın, yine imlâsı yanlış yazılan kelimeler için kendi kendine düzeltme, küme içinde düzeltme, öğretmen ya da sınıf tarafından düzeltme metotlarının uygulanması gerektiği aktarılmıştır. Yazımı konusunda güçlük çekilen kelimelerin öğretmen tarafından fişlere yazılarak sınıfa asılması ve kelimelerin imlâsında “İmlâ Kılavuzu”nun esas alınması gerektiği belirtilmiştir.

Programda Türkçe dersinde gerçekleştirilmek istenen amaçların sınıf sırasına göre verildiği bölümde birinci sınıflarda “Dilbilgisi ve İmlâ” başlığı altında yer alan birçok ifadenin öğrencilerde söz varlığının gelişimine katkı sağlayacak ifadeler olduğu görülmektedir. Burada varlıkların adları, varlıklarda teklik-çokluk, varlıkların özellikleri, varlıkların hal ve etkinlikleri, fiillerde zaman kavramının sezdirilmesi, çağrışım, benzerlik ve zıt anlamları yoluyla kelimeleri tanımak konuları ele alınmıştır. Ancak bu başlık sadece birinci sınıflarda değil, beş sınıfta da yer almaktadır ve her sınıf için ayrı olan dilbilgisi konularının birinci sınıflarda olduğu gibi diğer sınıflarda da söz varlığının gelişimini destekleyecek nitelikte olduğu görülmektedir. Yine üçüncü sınıflarda “Okuma” başlığı altında geçen “Lügat kullanmaya hazırlık olmak üzere kelimeleri alfabetik sıraya koyabilmek.” ifadesi de söz varlığıyla ilgili bir diğer madde olmaktadır. Öğrencilerin kelimeleri alfabetik sıraya koyması ve lügat kullanma becerisine sahip olması kelime tanımayı gerektirir. Dolayısıyla bu ifade söz varlığını destekleyecek bir ifade olmaktadır.

Aynı başlığın devamında ikinci sınıflarda “Okuma” başlığı altında geçen “Seviyeye uygun kelimeleri doğru telâffuz edebilmek.” ve “Sözün gelişinden kelimelerin anlamlarını bulabilmek.” ifadelerinin öğrencilerde söz varlığının gelişimine yönelik diğer ifadeler olduğu görülmektedir.

Aynı bölümde dördüncü sınıflara ait “Okuma” başlığında geçen “Sözün gelişinden kelimelerin anlamlarını bulabilmek” ve “Yazılışı yakın kelimelerin anlam ayrılıklarını kavrayabilmek: Adet, âdet; katil, kaatil... gibi” ifadelerinin de söz varlığının gelişimini destekleyen ifadeler olduğu görülmektedir. Yine aynı bölümün beşinci sınıflara ait “Okuma” başlığında yer alan “Bir kelimenin lügatteki birkaç mânası içinden okunan metne yaraşan mânayı seçebilmek.” ifadesinin de söz varlığına yönelik bir ifade olduğu, kelimelerin farklı anlamlarından hangisinin okunan metne uygun olduğunun öğrencilerce bilinmesi gerektiği konusu üzerinde durulmuştur.

1968 İlkokul Türkçe Programı

1962’de hazırlanan taslak programın pilot çalışmalar sonucunda yeniden düzenlenmesiyle

1968 yılında yeni program uygulanmaya başlanmıştır (Özbay, 2006: 46). Program, “Amaçlar” kısmına “gözlem”le ilgili ifadelerin eklenmesi yönüyle diğer programlara göre farklılık arz etmektedir. “Amaçlar” başlığında verilen program amaçlarının nasıl uygulamaya konulacağı “Açıklamalar” kısmında ele alınmış, ardından “İlk Okuma ve Yazma” başlığıyla ilk okuma ve yazmaya dair açıklamalarda bulunulmuştur. Programın diğer başlıkları “Okuma”, “Sözlü ve Yazılı Anlatım”, “İmlâ”, “Dil Bilgisi”, “İnşat” ve “Yazı” olmaktadır. 1968 programını farklı kılan bir diğer yön ise bu programda “Yazı” konusunun bağımsız bir bölüm olarak hazırlanmış olmasıdır.

1968 programı öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesi açısından incelendiğinde programın “Amaçlar” başlığının beşinci maddesinin *“Dilimizdeki kelimelerin anlamlarını, doğru yazılış ve okunuşlarını öğrenerek kelime hazinelerini zenginleştirirler.”* olduğu görülmektedir. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere 1968 programında öncelikli amaçlardan biri öğrencilerde söz varlığını zenginleştirmektir.

Programın “Açıklamalar” başlığı altında Türkçe dersinin bütünüyle ilgili esaslar maddeler hâlinde verilmiştir. Bu maddelerden birincisinde *“Türkçe derslerinde dilimiz, kelimelerin ve cümlelerin kavramlarıyla birlikte bir bütün olarak ele alınmalıdır; yani öğrenciler kendi dillerini evde ve çevrede nasıl öğrendilerse, o şekilde öğrenmeye devam etmeli; daha ilk derslerden başlayarak kelimelerin anlamları çözümlenmeye geçilmemelidir.”* ifadesiyle dil öğreniminin okulda da okul öncesinde olduğu gibi doğal akışı içerisinde olması gerektiği vurgulanmıştır. Kelimelerin anlamlarının doğrudan öğretilmesi yerine belli bir zamanda kendiliğinden edinilmesi tavsiye edilmektedir.

Programın “İlk Okuma ve Yazma” başlığı da okuma yazmanın öğretilmesi esnasında öğrencilerde söz varlığının gelişimini destekleyecek ifadeler içermektedir. Bu ifadelerden ilki, ikinci madde olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili madde aşağıdaki gibidir:

“İlk okuma ve yazmaya öğrencilerin anlayabileceği kısa cümlelerle başlamalı, zamanla bu cümleler kelimelere, kelimeler hecelere, heceler ise harflere bölünmeli; bu çözümlenmeler sonunda elde edilen kelime, hece ve harflerle yeni yeni cümle ve kelimeler kurulmalıdır. Cümlelerin, kelimelerin ve hecelerin bölünmesini kolaylaştırmak için öğretmen aynı kelimeleri içine alan cümleleri, içinde aynı heceler bulunan kelimeleri yan yana getirmelidir. Üzerinde durulan cümle ve kelimeleri hikâyeler, masallar, tekerlemeler içinde kullanmaya önem vermeli ve ilk okuma yazma konularının öğrencilerin ilgisini çekecek nitelikte olması sağlanmalıdır.” ifadelerinde görüldüğü üzere ilk okuma ve yazmanın öğretilmesine ait birtakım unsurların öğrencilerde söz varlığının gelişimini destekleyecek nitelikte olduğu görülmektedir. Yine aynı başlık altında dördüncü maddede geçen *“Okuma ve yazma etkinliği daima birlikte yürütülmeli; öğrencilere okumasını öğrendikleri cümle ve kelimeler aynı zamanda*

Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi

yazdırılmalıdır.” ifadesiyle de okunan kelimelerin aynı zamanda yazımının da öğrenilmesinin söz varlığına katkı sağlayacağı söylenebilir.

Programın “Okuma” başlığına bağlı “Amaçlar” kısmında yer alan *“Kelime hazinelerini zenginleştirirler.”* ifadesiyle 1968 programının okumaya bağlı ana amaçlarından bir tanesinin öğrencilerde söz varlığını geliştirmek olduğu görülmektedir. Yine “Okuma” başlığına bağlı “Açıklamalar” kısmında ikinci madde içerisinde geçen *“...Okumada ilk dikkat edilecek husus; kelime şekillerinin, anlamlarıyla birlikte kavranmasıdır...”* ve *“...Okumanın asıl amacı, anlamı doğru ve çabuk kavramak olduğuna göre, kelime şekillerinin, anlamlarıyla aynı zamanda öğrenmesi gerektir...”* ifadelerinin de okuma yoluyla söz varlığının sahasına girebilecek ifadeler oldukları görülmektedir.

Aynı başlık altında yedinci madde içerisinde geçen *“...Okunan parçada, öğrencilerin anlamlarını bilmedikleri her kelimeyi birer birer açıklamaktan çok, bütünü kavranmasına önem verilmelidir.”* ve *“Öğrencilerin okunan metni anlayıp anlamadıkları yoklanırken, cevapları yazıdaki gibi tekrar etmemelerine, anladıklarını kendi kelimeleriyle söylemelerine dikkat edilmelidir.”* ifadelerinin de öğrencilerde söz varlığının gelişimini destekleyecek ifadeler olduğu görülürken, sekizinci madde doğrudan söz varlığına yönelik olması yönüyle dikkat çekmektedir. İlgili madde şu şekildedir:

“Öğrencilere, anlamadıkları kelimelerin anlamlarını öğrenmek için sözlüğe bakma alışkanlığı da kazandırılmalıdır. Bu amaçla sınıflarda yeteri kadar sözlük bulundurulmalıdır.”

Programın “İmlâ” bölümü öğrencilerde söz varlığının gelişimine katkı yapacak olması yönüyle dikkat çekmektedir. Bölümün başında amaç olarak *“Bu derste öğrenciler: Kullandıkları kelimelerin doğru yazılışını ve belli başlı imlâ kurallarını kavrar ve doğru yazma alışkanlığını kazanırlar.”* ifadesi aktarılmıştır. Burada kelimelerin doğru yazılışlarının kavranması amacının aynı zamanda öğrencilerde söz varlığının gelişimini destekleyeceği söylenebilir.

“İmlâ” başlığına bağlı “Açıklamalar” kısmında birinci madde *“Kelimelerin anlamlarıyla doğru yazılış şekilleri arasında sıkı bir ilgi vardır; bunun için imlâsı öğretilecek kelimelerin anlamlarını öğrencilerin bilmesi gerekir.”* şeklindedir. İkinci maddede yer alan *“Üzerinde durulacak kelimeler, özellikle birinci devrede Hayat Bilgisi konularından, ikinci devrede ise, çeşitli derslerden alınmalıdır. Ancak, yeni kelimelerin imlâsını öğretmek için, Türkçe dersini beklemek doğru değildir. Dersler ayrı olsa bile öğretimin bir bütün olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır.”* ifadelerinde de kelime öğretimi için sadece Türkçe derslerine sorumluluk yüklenmemesi, bu durumun bir bütün olarak düşünülmesi gerektiği konusunda uyarılarda bulunulmuştur. Yine aynı bölümün devamında üçüncü madde *“Öğrencilerin bir kelimeyi doğru yazmalarını sağlamak için onlara sadece kelimeyi göstermek veya bunu söyleyerek, yazdırmak yetmez. O kelimenin söylenişini işitmeleri, kendilerinin söylemeleri ve yazmaları da gereklidir. Bu yol öğrencilerin çeşitli duyularını uyatarak kelimelerin öğretilmesini*

kolaylaştırır. Şu halde öğretmen, yazılışını öğreteceği yeni kelimeyi yüksek sesle söylemeli, öğrencilere söyletmeli, tahtaya yazmalı, öğrencilerin bunu görmelerini, bakarak ve söyleyerek yazmalarını sağlamalı ve çeşitli cümleler içinde birkaç defa yazdırmak fırsatı hazırlamalıdır. Yazılması güç olan bazı kelimeleri, öğrencilerin yukarıda tavsiye edilen alıştırmalardan başka gözleri kapalı olarak hatırlatmak da yararlıdır. İmlâ derslerinde çok defa baş vurulan dikte veya kopye ettirme yolları yalnız başlarına bir kelimenin tam olarak öğrenilmesine yetmez. Hele öğrencilerden yazılışını daha önce görmedikleri kelimelerin dikte parçaları içinde yazılmasını istemek, bazı zaman yanlış yazmaya ve öğrenmeye de yol açabilir.” şeklindedir. Her üç madde incelendiğinde kelimelerin imlâsı ve anlamı arasında sıkı bir ilişki bulunduğu; kelimelerin imlâsının öğretilmesinin tüm dersleri kapsayan bir süreç olması ve kelimelerin yalnızca yazarak değil, diğer dil becerilerinin de aktif olarak kullanılması sonucu daha sağlıklı kavranacağı bilgisi üzerinde durulmuştur.

Bir diğer madde olan dördüncü maddede yeni öğrenilen kelimelerin öğrencilerce cümlede kullanılması; beşinci maddede kelimeleri doğru yazmak için ilgili dilin kurallarının iyi bilinmesi; altıncı maddede yazma çalışmalarında yer alacak kelimelerin öğrencilerce anlamı bilinen kelimelerden meydana gelmesi gerektiği, anlamı bilinmeyen kelimelerin öğretmenlerce önceden açıklanmasının gerektiği aktarılmıştır.

Yine aynı bölümün devamında yedinci maddede kelimelerin yazılışlarının kavranmasında kelime defteri tutmanın ve sözlük kullanmanın önemi üzerinde durulmuştur. Bu durumun öğrencilerde söz varlığının gelişimine katkı sağlayacağı da açıktır. İlgili madde şu şekilde geçmektedir:

“İmlâsı öğrenilen kelimeler bir deftere (Kelime defteri) yazdırılmalıdır. Bu defter ilk sınıflarda bir imlâ defteri olarak başlar, ikinci devrede kelime defteri halini alır. Öğrenciler, duraksadıkları zaman bu deftere başvururlar. Aynı amaçla sözlüklerden de yararlanırlar.”

Sekizinci maddede imlâ yanlışlarının düzeltilmesinde izlenecek yollar; dokuzuncu maddede imlâsını öğrenmekte güçlük çekilen kelimelerin öğretmenlerce fişlere yazılarak sınıfa asılması; onuncu maddede imlâ için başvurulacak esas kaynağın “İmlâ Kılavuzu” olduğu, bunun yanında TDK sözlüğü ve Milli Eğitim Bakanlığınca kabul edilen diğer sözlüklerin kullanılması ve bu sayede imlâ kılavuzu ve sözlük kullanımının alışkanlık hâline getirilmesi gerektiği bilgileri verilmiştir. Bu bölümün onuncu maddeye eklenen sözlük kullanımı dışında bir önceki program olan 1948 Programı ile benzer bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir.

Programın “İnşat” bölümünün devamında Türkçe derslerinde yapılacak çalışmalar ve öğrencilere kazandırılacak beceriler sınıf sınıf ayrılarak aktarılmıştır. Özellikle birinci ve ikinci sınıfta öğrencilerde söz varlığının gelişimine doğrudan katkı sağlamayı amaçlayan bölümler yer almaktadır. Birinci sınıflara ait “Dilbilgisi ve İmlâ” başlığı altında “Öğrencilerin kelime hazinelerini zenginleştirmek,

Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi

kelimeleri doğru ve yerinde kullanmalarını sağlamak için yapılacak çalışmalar” maddesine bağlı dört ayrı alt maddeyle söz varlığına yönelik yapılacak çalışmalar açıklanmıştır. İlgili bölüm aşağıdaki gibidir:

“a. Varlık adlarının öğrenilmesi: İnsan, hayvan, çiçek, meyve isimleri; en yakın akrabalık terimleri; gün, ay, mevsim isimleri, (insan, şehir ve hayvan özel isimlerinin büyük harfle yazılacağı ve gelen eklerin kesme işaretiyle ayrılacağı kavratılmalıdır).

Sandal, terlik, iskarpin, fotin, çizme gibi bir ismin hatırlatabileceği aynı cinsten başka isimler; iskarpin, ökçe, taban, burun, gibi bir şeyin parçalarına ait isimler üzerinde durulmalıdır.

b. Varlıkların teklik - çokluğu hakkında genel bilgi verilmesi: (Sınıfta, okulda, okul bahçesindeki tek ve çok varlıklar incelenmeli, somut örneklerle tekil ve çoğul isimler hakkında genel bilgi verilmelidir),

c. Varlıkların özelliklerini belirtme ile ilgili çalışmalar: (Varlıkları şekil ve renk bakımından belirten kelimeler üzerinde çalışmalar yaptırılmalıdır. Öğrencilere bunların sıfat olduğu söylenmemelidir. Uzun kalem, kısa kalem, kırmızı ceket, sarı tebeşir, siyah çanta vb. örneklerinde olduğu gibi),

ç. Varlıkların yaptığı işlerle ilgili çalışmalar: (Varlıkların yaptıkları belli başlı iş ve hareket gösteren kelimeler öğretilmeli; fakat bunların fiil olduğu söylenmemelidir. Kuş uçar, çocuk okuyor, kedi kaçtı, annem okula gelecek, babam işe gidecek vb).”

Aynı bölümde ikinci sınıflara ait “Okuma” başlığının dördüncü maddesinde geçen “İki kişi arasındaki bir konuşmayı, bir arkadaşı ile karşılıklı okuyabilmek; kelimeleri doğru telâffuz edebilmek.”, yedinci maddede geçen “Kelimeleri doğru söyleyebilmek.” ve yine “Okuma” başlığı altında yer alan “Öğrencilerin okuduğunu veya dinlediğini ve anlatmak bakımından kazanmaları istenen alışkanlık ve beceriler” başlığının ikinci maddesinde geçen “Sözün gelişinden kelimelerin anlamını sezebilmek.” ifadeleri öğrencilerde söz varlığının gelişimiyle ilgili maddeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak burada “Kelimeleri doğru telaffuz edebilmek.” ve “Kelimeleri doğru söyleyebilmek.” ifadelerinin ayrı ayrı maddeler olmasına rağmen birbirlerinden anlam bakımından farklılık arz etmedikleri görülmektedir.

Bölümün devamında “Dilbilgisi ve İmlâ” başlığına bağlı olarak “Öğrencilerin kelime hazinelerinin zenginleştirilmesi aşağıdaki yollarla yapılabilir” ifadesine bağlı üç ayrı alt maddeyle bu sınıfta söz varlığının gelişimine yönelik yapılması öngörülen çalışmalar aktarılmıştır. İlgili maddeler aşağıdaki gibidir:

“a. Çağrışım, yolu ile hatırlanan kelimelerle eş ve zıt anlamlı kelimeler incelenerek: Ateş, alev, yakmak; baklava, bal, tatlı, acı... gibi,

b. Çeşitli eklerle türemiş kelimelerden yararlanarak: Göz, gözcü, gözlük, gözleme, şeker, şekerci, şekerleme, şekerli, şekersiz vb. gibi. (Bu çalışmalar sırasında kelimelerin türemesi ile ilgili açıklamalara girilmemelidir),

c. Yazılışı aynı eş sesli kelimelerin, değişik anlamları belirtilerek: Al, ekmek, yüz, çalmak, ek... gibi.”

Her iki sınıf için dikkat çeken nokta söz varlığına yönelik yukarıdaki açıklamaların “dilbilgisi ve imlâ”ya ait çalışmalar altında aktarılmış olmasıdır.

Üçüncü sınıflara ait “Okuma” başlığının ilk bölümünde beşinci madde olarak geçen “Sözlük kullanabilmek ve kelimeleri alfabetik sıraya koyabilmek.” ifadesinin sözlük kullanma becerisine vurgu yapması yönüyle öğrencilerde söz varlığının gelişimine katkı sağlayacak bir madde olduğu görülmektedir. Yine üçüncü sınıflarda “Dilbilgisi ve imlâ çalışmaları” başlığı altında yer alan ilk beş maddenin dilbilgisi çalışmaları yoluyla öğrencilerde söz varlığının gelişimine katkı sağlayacak ifadeler oldukları görülmektedir. Burada dikkat çeken nokta ilk iki sınıfta bu bölümde doğrudan söz varlığıyla ilgili bilgiler veren bir bölüm olmasına karşın üçüncü sınıfta “Dilbilgisi ve İmlâ” başlığı altında böyle bir bölümün yer almasıdır.

Aynı bölümde dördüncü sınıflarda “Okuma” başlığına bağlı “Öğrencilerin, okuduklarını veya dinlediklerini anlamak ve anlatmak bakımından kazanmaları istenen alışkanlık ve beceriler” ifadesine bağlı bazı maddelerin öğrencilerde söz varlığının gelişimini destekleyecek ifadeler olduğu görülmektedir. Söz konusu maddeler aşağıdaki gibidir:

“...

2. Bir metnin, açıklanması gerekli kelimelerini bulup çıkarmak ve önemlilerini açıklamak, genel olarak konusunu ve ana fikrini kavramak.

3. Bilinmeyen kelimelerin anlamını, bazen sözün gelişinden, bazen sözlük kullanarak ve çok defa öğretmenin yardımı olmaksızın bulabilmek.

...

5. Yazılışı birbirine yakın kelimelerin anlam ayrılıklarını kavrayabilmek.

...”

Dördüncü sınıfların “Dilbilgisi ve İmlâ” başlığının on bir ayrı maddesinin daha önceki sınıflarda olduğu gibi dilbilgisi öğretimi yoluyla öğrencilerde söz varlığının gelişimini destekleyecek nitelikte olduğu görülmektedir. Ancak burada üçüncü sınıflarda olduğu gibi söz varlığı bahsi geçmemektedir.

Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi

Bölümün devamında beşinci sınıflarda “Okuma” başlığına bağlı “Öğrencilerin okuma tekniği bakımından kazanmaları istenen alışkanlık ve beceriler” ifadesinin beşinci maddesi *“Bir kelimenin sözlükteki birkaç anlamı içinden, okunan metne uyan anlamı seçebilmek.”* şeklindedir. Görüldüğü üzere bu ifade kelimelerin farklı anlamlarının içinden okunan metne uygun olanının seçilebilmesi bakımından öğrencilerde söz varlığının gelişimine yönelik bir maddedir. Beşinci sınıflarda da “Dilbilgisi ve İmlâ” başlığı altında üçüncü ve dördüncü sınıflarda olduğu gibi söz varlığı bahsini açmadan on ayrı madde sıralanmıştır. Bu maddelerin de aynı şekilde dilbilgisi öğretimi yoluyla öğrencilerde söz varlığının gelişimini desteklediği görülmektedir.

Sınıflara ait başlıkların sonunda “Yazı” bölümüne geçmeden önce “Türkçe dersinde öbür derslerin konu ve çalışmalarından yararlanılacağını gösteren bir kaç örnek” başlığıyla on ayrı madde aktarılmıştır. Bu maddelerden sekizincisi *“Çeşitli derslerle ilgili çalışmalar sırasında öğrenciler, yeni kelimelerin anlamlarını sözlüklerden bulmak, kullanılışlarını, yapılarını öğrenmek ve kelime defterine yazmak.”* şeklindedir. Burada özellikle söz varlığı çalışmalarının sadece Türkçe dersiyle sınırlı kalmaması gerektiği, diğer derslerde de yeni karşılaşılan kelimelerin anlamlarının kavranmasının ve kelime defterine yazılmasının tavsiye edildiği görülmektedir.

Programda “Yazı” bölümüne bağlı “Ders Konuları” başlığı altında yer alan bazı maddelerin öğrencilerde söz varlığının gelişimine destek olacak nitelikte oldukları görülmektedir. Bu maddelerden altıncısı *“Bu sınıfta yazı, öteki sınıflarda olduğundan çok daha fazla okuma ile kaynaşmış bir ders olup öğrenciler, Hayat Bilgisi dersleri konularıyla ilgili cümle ve kelimelerin önce söylenmesini, sonra okunmasını, daha sonra da yazılmasını öğreneceklerdir.”* şeklindedir ve kelimelerin yazımının öğrenilmesinde farklı öğrenme alanlarının birbiriyle uyum içerisinde olması gerektiği aktarılmıştır. Bir diğer madde olan sekizinci maddede *“Yazılışı önce verilmiş cümle ve kelimeler içinde öğretilen bir harfin, bir kelimenin sonradan çıkacak fırsatlarla başka cümleler ve metinler içinde kullanılması da yerinde tekrara fırsat verir. Bu bakımdan öğretmen plânını yaparken özellikle bu noktaları dikkate almalıdır.”* ifadeleri yer almaktadır. Burada kelime tekrarının önemine vurgu yapılırken aynı zamanda öğretmenlere yapacakları planlama konusunda da bir uyarıda bulunmaktadır.

1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı

1981 programı, her ne kadar ilköğretimin tamamını kapsar nitelikte bir ada sahip olsa da birinci ve ikinci kademe için ayrı ayrı düzenlenmiştir. Önceki programlara kıyasla çok daha ayrıntılı oluşu ve okuma, yazma, konuşma ve dinleme temel dil becerilerine ait kapsamı yönüyle dikkat çeken programın hedefleri “Genel Amaçlar” başlığıyla programın hemen başında aktarılmış, ardından programa dâir “Açıklamalar” sunulmuştur. Programın devamında “İlkokuma ve Yazma” başlığı

gelmekte, ilkokuma ve yazmada cümle yönteminin esas alınışı yönüyle önceki programlarla benzerlik gösteren bu bölümde hazırlık çalışmalarının yer alması önceki programlardan farklılaşmaktadır.

1981 programında dört temel dil becerisi “Anlama” ve “Anlatma” başlıkları altında aktarılmıştır. Anlama ve anlatma bölümleri için ayrı ayrı olmak üzere “Özel Amaçlar” ve “Öğrencilere Kazandırılacak Davranışlar” her iki başlık altında verilmiştir. Programda dikkat çeken bir diğer nokta önceki programlarda yer almayan “Atatürkçülük” konularının 1981 programında anlama ve anlatım çalışmaları içerisinde açıklanarak aktarılıyor oluşudur. Anlama ve anlatım çalışmalarını takiben her sınıf için ayrı ayrı hazırlanmış olan “Dilbilgisi” ve ardından el yazısı çalışmaları için hazırlanmış “Yazı” bölümü gelmektedir.

“1981 programının belirgin ve olumlu niteliklerinden bir diğeri ise ‘Yöntem’ bölümüdür. Burada öğretmenlerin sınıf içinde ders işleme süreçleri açıklanarak verilmiştir. Anlama ve anlatım çalışmaları ile dil bilgisi konularının ne şekilde işleneceği burada açıklanmıştır. Türkçe derslerinin temel materyali olan okuma parçalarının işleniş sürecinde dikkat edilecek ön hazırlık, sorular, metni çözümlene gibi alt basamaklara ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca ders araç gereçleri ile ölçme ve değerlendirmenin nasıl yapılacağına ilişkin yönergeler de yer verilmiştir” (Özbay, 2006: 51).

1981 programı öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesi açısından incelediğinde “Genel Amaçlar” başlığı altında yer alan beşinci maddenin “*Türlü etkinliklerle öğrencilerin kelime dağarcığını zenginleştirmek.*” olduğu görülmektedir. Bu ifade 1981 programının öncelikli hedeflerinden bir tanesinin öğrencilerin söz varlığını geliştirmek olduğunu göstermektedir.

Programın “Açıklamalar” bölümünde beşinci madde olarak yer alan bir paragraf öğrencilerde söz varlığının gelişmesinde okulun sistematik katkısını açıklamaktadır. Aileden ve sosyal çevreden edinilmeye başlanan dilin yaş ilerledikçe gelişme gösterdiği ancak bu gelişmelerin düzenli olmadığı üzerinde durulmakta, söz varlığına yönelik asıl gelişmenin okulla beraber başladığı vurgusu yapılmaktadır. İlgili bölüm aşağıdaki gibidir:

“İnsan, kelimelerle düşünür. Biz, en önemsiz bir ihtiyacımızdan en çapraşık duygu ve düşüncelerimize kadar başkalarına açıklamak istediklerimizi ancak kelimelerle anlatabiliriz.

Çocuğun, başlangıçta annesinden öğrendiği dil, ailesinin, yakın çevresinin sosyal ve kültürel düzeyine göre değişmekle birlikte, doğal olarak ancak en ilkel yalın ihtiyaçlarını karşılayacak durumdadır. Yaşı ilerleyip çevresi genişleyerek ihtiyaçları çeşitlendikçe, çoğaldıkça çocuğun kelime dağarcığı da genişler, zenginleşir. Yalnız bu gelişme, sistemsizdir ve çevre imkânları ile sınırlıdır. Çocuğun kelime dağarcığı, asıl okulda zenginleşir. Özellikle, Türkçe dersinin türlü etkinlikleri, okuma, dinleme, anlama, anlatma çalışmaları, bu zenginleşmeyi hem bir sisteme bağlar, hem de hızlandırır. Öğrenci, okulda duygu ve düşüncelerini, istediklerini daha tam, daha açık ve etkili anlatabilmek için

Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi

kendine mal etmesi gerekli olan kavramları gittikçe çoğaltarak kazandığı gibi, kelimeler arasındaki ince anlam farklarını ve türlü ilişkileri de öğrenir.”

Programın “İlk okuma – Yazma” başlığında c maddesi olarak aktarılan “Okuma hazırlığı” bölümü ilk okuma ve yazmaya geçişte söz varlığının önemine vurgu yapmaktadır. İlgili bölüm aşağıdaki gibidir:

“Çocuklarda, ilk okuma ve yazma çalışmalarına geçebilmek için kelime dağarcıkları da gerekli ölçüde geliştirilmelidir. Bunun için yeterli süre ayrılmalıdır. Çevre özellikleri gözönünde tutularak bu süre ihtiyaca göre ayarlanmalıdır.”

Programın “Anlama” başlığında I-III. Sınıflar ve IV-V. Sınıflar için ayrı ayrı olmak üzere “Özel Amaçlar” aktarılmıştır. Her iki başlık altında da söz dağarcığına yönelik birer ifade yer almaktadır. Bu ifadeler I-III. Sınıflarda “Düzeylerine uygun zengin bir kelime dağarcığı.”, IV-V. Sınıflarda “Kelime dağarcığını (dilimizin yapısıyla ilgili özellikleri de sezmiş olarak) düzeylerine göre zenginleştirmek.” şeklinde geçmektedir. Görüldüğü üzere programda anlamaya ait dil becerilerinin (okuma-dinleme) gelişmesi öğrencilerde söz varlığının gelişimiyle birlikte düşünülmektedir.

Programın “Dilbilgisi” başlığında “Anlama” ve “Anlatma” başlıklarında olduğu gibi I-III. Sınıflar ve IV-V. Sınıflar için ayrı ayrı “Özel Amaçlar” belirtilmiştir. “Özel Amaçlar” kısmında geçen “Kelime dağarcığını, düzeye uygun olarak zenginleştirebilme.” ifadesi her iki sınıf grubu için aynı olarak verilmiştir. Amaçların belirtilmesinin ardından “Öğrencilere Kazandırılacak Davranışlar” beş sınıf için ayrı ayrı başlıklar hâlinde madde madde aktarılmıştır. Bu maddeler arasında söz varlığına yönelik olanlar,

I. Sınıflarda:

“Kelime dağarcığını zenginleştirmek, insan, hayvan, çiçek, meyve adlarını, yakın akrabalık terimleri (anne, baba, kız kardeş, erkek kardeş, abla, ağabey, dede, nine, amca, dayı, teyze, hala) öğrenebilmek; doğru olarak kullanabilmek.”

II. Sınıflarda:

“Kelime dağarcığını zenginleştirmek; insan, hayvan, çiçek, meyve, adları, en yakın akrabalık terimleri, gün, ay, mevsim adlarını vb. ni öğrenebilmek; doğru olarak kullanabilmek.”

III. Sınıflarda:

“Kelime dağarcığını zenginleştirmek, insan, hayvan, çiçek, meyve adları, akrabalık terimleri, gün, ay, mevsim adları vb. öğrenebilmek; (Kazandırılacak kelimelerin bir bölümünün -ci, -li, -lik, -siz ekleriyle türetilmiş kelimelerden seçilmiş olması gerekir)”

IV. Sınıflarda:

*“Kelimelerin çağrışım yoluyla eş ve karşıt anlamlarını (olumsuz değil) bulabilmek;
En yaygın köklerden ve işlek eklerden türetilmiş kelimelerin anlamlarını kavrayabilmek;
Eşsesli sözcüklerin değişik anlamlarını söz içinde fark edebilmek; (al, yüz, ekmek, yemek vb.)”*

V. Sınıflarda:

*“Kelimelerin çağrışım yoluyla eş ve karşıt anlamlarını (olumsuz değil) bulabilmek;
En yaygın köklerden işlek eklerle türetilmiş kelimelerin anlamlarını kavrayabilmek;
Eşsesli kelimelerin değişik anlamlarını söz içinde fark edebilmek (al, yüz, ekmek, yemek, ek vb.)”*

Sınıflar bazında söz varlığına yönelik ifadeler karşılaştırıldığında I-II ve III. sınıflarda ifadeler arasında farklılıklar göze çarparken IV ve V. sınıflarda söz varlığına yönelik ifadelerin aynı oluşu dikkat çekmektedir.

Programın “Yöntem” başlığının “Okuma İle İlgili Açıklamalar” bölümünde sesli okumada uyulacak esaslardan bahsedilmiştir. Sesli okumada uyulması tavsiye olunan bazı esasların öğrencilerde söz varlığının gelişimini destekleyecek nitelikte olduğu söylenebilir. Bu bölümde yedinci maddenin devamında geçen:

“...Okunan parçada, öğrencilerin anlamlarını bilmedikleri her kelimeyi birer birer açıklamaktan çok, bütünü kavranmasına önem verilmelidir.

Öğrencilerin okunan metni anlayıp anlamadıkları yoklanırken, cevapları yazıdaki gibi tekrarlamalarına, anladıklarını kendi kelimeleriyle söylemelerine özen göstermelidir. Onların metni anladıklarını gösteren en iyi ölçü, sorularımıza kendi kelimeleri ile cevap vermeleridir.” ifadelerinin de okunan bir parçada tek tek kelimelerin anlamına odaklanmak yerine anlamın bir bütün olarak kavranmasının, öğrencilerin verdikleri cevapların kendi kelimelerinden oluşan cümleler yoluyla olması gerektiği üzerinde durulmuştur.

“Yöntem” bölümünün devamında “Yazılı Anlatım” başlığının üç ayrı maddesinin de öğrencilerde söz varlığının gelişimini destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Bu maddeler sırasıyla aşağıdaki gibidir:

Madde 16: “Öğrencilerin, yazılı anlatımda kelimeleri doğru yazmaları üzerinde sürekli olarak durulmalıdır. Bir kelimeyi doğru yazmalarını sağlamak için onlara sadece kelimeyi göstermek ya da bunu söyleyerek, yazdırmak yetmez; kelimenin söylenişini işitmeleri, kendilerinin söylemeleri ve yazmaları da gereklidir. Bu yol öğrencilerin değişik duyularını uyatarak kelimelerin öğretilmesini

Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi

kolaylaştırır. Öyleyse öğretmen, yazılışını öğreteceği yeni kelimeleri yüksek sesle söylemeli, öğrencilere söylemeli, tahtaya yazmalı, öğrencilerin bunu görmelerini, bakarak ve söyleyerek yazmalarını sağlamalı ve değişik cümleler içinde birkaç kez yazdırmak fırsatı hazırlamalıdır. Yazılması güç olan bazı kelimelerin yukarıda tavsiye edilen alıştırmalardan başka, öğrencilerin, gözleri kapalı olarak hayallerinde canlandırarak yazmaları da yararlıdır. Söyleyerek yazdırmak (dikte) ya da kopya ettirme yolları, yalnız başlarına bir kelimenin tam olarak öğrenilmesine yetmez. Hele öğrencilerden yazılışını daha önce görmedikleri kelimelerin parçalar içinde yazılmasını istemek, çoğu zaman yanlış yazmaya ve öğrenmeye de yol açabilir.”

Madde 18: “Serbest yazma ödevleri, öğrencilerin yazımdaki başarılarını ortaya koyan, yazım denetimini) kolaylaştıran başlıca yollardan biridir. Söyleyerek yazdırma da bu amaca hizmet edebilir. Ancak, yazdırılacak metindeki kelimeler yazımı bilinen kelimelerden oluşmalı ya da bilinmeyen kelimeler önceden açıklanmalı ve tahtaya yazılmalı, söyleyerek yazdırılan yazının konusuyla öğrenciler ilgilendirilmelidir. Böyle olursa söyleyerek yazdırma tekrarlamaya da fırsat hazırlamış olur.”

Madde 19: “Yazımı öğrenilen kelimeler bir deftere (kelime defteri) yazdırılmalıdır. Bu defter, ilk sınıflarda bir yazım defteri olarak başlar, ikinci devrede kelime defteri halini alır. Öğrenciler duraksadıkları zaman bu deftere başvururlar. Aynı amaçla sözlüklerden de yararlanırlar.”

On altıncı maddede öğrencilerin kelimeleri doğru yazmalarında sadece belirli beceriler üzerinde durulmaması, dört temel becerinin tamamının bu süreçte aktif olmasının daha sağlıklı olacağı vurgusu yapılmıştır. On sekizinci maddede ise yazı çalışmaları esnasında öğrencilerin karşılaşacakları kelimelerin anlamını bildikleri kelimeler olması, bilinmeyen kelimelerin anlamalarının açıklanması gerektiği aktarılmıştır. On dokuzuncu maddede yazımı öğrenilen kelimeler için kelime defteri tutulması ve sözlüklerden yararlanma konusu ele alınmıştır. Aslen yazı alanına giren bu çalışmaların öğrencilerde söz varlığının gelişimine katkı sunacağı açıktır.

“Yöntem” bölümünün I-III. Sınıflara ait “Açıklamalar” kısmında “Bazı Kelimelerin, Kelime Gruplarının Açıklanması” başlığıyla öğrencilerde söz varlığını geliştirme çalışmalarına yönelik ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır. İlgili bölüm aşağıdaki gibidir:

“Okumanın asıl amacı, anlamı doğru ve çabuk kavramak olduğuna göre, kelime şekillerinin, anlamlarıyla aynı zamanda öğrenilmesi gerekir. Anlama, hem kelimelerin özel biçimlerini tanımaya, hem de söz gelişinden yararlanmaya hizmet etmesi bakımından, okumanın en önemli ögesidir.

İyi bir anlama için parçadaki tüm kelimelerin ya da kelime gruplarının kavratılmasına gerek duyulmamalıdır. Aslında, öğrenci yaşına ve anadili gelişimine göre hazırlanmış okuma parçalarında, bu tür çalışmanın çocuktaki etkin ve edilgin kelime zenginliğini bir plâna göre geliştirir.

Kelimenin, anlatım birimi olan cümle içinde verilmesi, cümlenin anlam bütünlüğü içinde kelimelerin anlamlarının kullanılışlarının sezdirilmesi yöntemi uygulanır. Cümlenin anlamından kelimelerin anlamlarının sezdirilmesi yöntemi uygulanır. Cümlenin anlamından kelimelerin anlamlarının sezdirilmediği durumlarda, yeni yeni cümleler verilir, ya da çevredeki yardımcı eğitim araçlarından yararlanılır (Sözlük, resim, canlandırma vb.)”

“Yöntem” bölümünün IV-V. Sınıflar başlığına bağlı “Parçanın Okunması” kısmında geçen “Öğrenciler, parçayı kavrama çalışmalarını, sınıfta sessiz okuma yoluyla sürdürürler. Türkçe derslerindeki tüm çalışmaların bir defter üzerinde yürütülmesi çok uygun olur. Çocuğun bilmediği kelimeler de bu deftere yazdırılır.” ifadelerinde bilinmeyen kelimelerin öğretilmesinde kelime defteri tutulmasının tavsiye edildiği görülmektedir.

Bu bölümde de I ve III. Sınıflarda olduğu gibi “Bazı Kelimelerin ve Kelime Gruplarının Açıklanması” başlığı altında öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesi ile ilgili ayrıntılı açıklamalarda bulunulmuştur. İlgili bölüm aşağıdaki gibidir:

“4. ve 5. Sınıflarda iyi bir anlama için okuma parçalarındaki bütün kelimelerin ve kelime gruplarının kavratılmasına gerek duyulmamalıdır. Bir başka deyişle, okuma etkinliği, kelime ve deyimlerin öğretilmesi etkinliğine dönüştürülmemeli, kelime dersi türünde bir çalışmaya izin verilmemelidir. Bunun ölçüsünü, öğrencilerin parçayı anlamaları belirler. Anlamanın sağlanması halinde, kelimelerin ve kelime gruplarının üzerinde ayrıntılı biçimde çalışma gerekmez. Sınıfın ileri düzey grubundaki öğrenciler, kendi düzeylerine uyan eleştireci bir çalışmaya yönlenebilirler.

Okuma parçası içinde açıklanması zorunlu görülen kelimeler, parçanın sesli okunmasından hemen sonra yapılacak sessiz okumayla saptanır.

Hatırlanacağı gibi, yeğlenecek açıklama biçimi, kavratılacak kelimenin ya da kelime grubunun, anlatım birimi olan cümle içinde verilmesi, anlam bütünlüğü içinde kelimenin ya da kelime grubunun kavratılmasıdır.

Yeni kelimeler şu yollarla kavratılır:

- a) Varlığın kendisi yoksa resmi gösterilir,*
- b) Anlamı açıklanarak eylemle anlatılır,*
- c) Karşılığı verilir,*
- ç) Varsa zıt anlamı verilir.*

Metinde geçen ve anlamı cümle içinde sözün gelişinden tam olarak anlaşılabilen kelimelerin karşılığını bilmek için sözcüklere de başvurmalıdır.

Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi

Kelimelerin öğrenilip öğrenilmediğinin ölçülmesi için aynı kelime, anlama çalışması bittikten sonra, değişik anlamlı cümlelerde kullanılır. Bu cümlelerin yapmacık olmamasına, öğrencilerin kendi doğal anlatımları içinde yer almasına özen gösterilmelidir. Kavratılan yeni kelime veya deyimlerin aylık ya da iki aylık değerlendirme çalışmalarında da denetlenmeleri gereklidir.”

“Yöntem” bölümünün “Araç ve Gereçler” başlığında öğrencilere okuma alışkanlığı kazandırmak için yapılması gerekenler üzerinde durulmaktadır. Burada geçen “Başvurma kitaplarının yanında masal, roman, biyografi, piyes gibi kitaplar, öğrenci ruhunun doğrudan doğruya beslendiği kitaplardır. Bu kitapları okumakla, öğrencinin farkına varmadan, hem kelime dağarcığı zenginleşir, hem anlatım gücü gelişir, hem de dünya görüşü genişler. Ayrıca öğrenci, ömür boyunca sürecek, onu yenilettirecek, yeniliklere ayak uydurabilmesini sağlayacak bir okuma alışkanlığı kazanır.” ifadeleriyle öğrencilerin okuma alışkanlığı kazanmasının söz varlığına yönelik olumlu katkılar yapacağı vurgulanmıştır. Aynı bölümün devamında geçen “Bunun yanında öğretmen, imkânları en elverişsiz çevrelerde bile, yetenekli öğrencilere yaptırarak, kendisi doğrudan doğruya hazırlayarak sanatçılara çizdirerek hazır tablolar, reproduksiyonlar sağlayarak öğrencilerin büyük resimler üzerinde gözlemler, yorumlar yapmalarını ve konuşmalarını sağlayabilir. Böylece öğrencilerin kelime dağarcığı zenginleşir, anlatım gücü gelişir, evrenleri genişler.” ifadelerinde öğrencilere görselleri yorumlatmak yoluyla söz varlıklarının gelişimine katkı sunulacağı aktarılmıştır.

2005 İlköğretim Türkçe Dersi (1-5. Sınıflar) Öğretim Programı

“2004 yılında pilot uygulaması yapılan Türkçe öğretim programı 2005 yılından itibaren ilköğretim birinci kademedeki uygulanmaya başlanmıştır. Hazırlanan bu son program en başta “öğretim programı” olarak düzenlenmesiyle dikkat çekmektedir” (Özbay, 2006: 51).

Program “Genel Amaçlar, Temel Beceriler, Öğrenme Alanları (Dinleme, Konuşma, Okuma, Yazma, Görsel Okuma ve Görsel Sunu), Dil Bilgisi, Kazanımlar, Atatürkçülük, Etkinlikler, Açıklamalar” başlıklarından meydana gelmektedir. Program yapılandırmacı yaklaşım temel olarak hazırlanmış olması, öğrenme alanlarına “Görsel Okuma ve Görsel Sunu” bölümünün eklenmesi, bitişik eğik yazıya geçilmesi, ses temelli cümle yönteminin benimsenmesi, öğretmenlere rehberlik edecek ölçüde ayrıntılı hazırlanmış olması gibi yönlerden dikkat çekmektedir.

2005 programı öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesi açısından incelendiğinde programın “Genel Amaçlar” başlığının dördüncü maddesinin “Metinler arası okuma becerilerini geliştirerek söz varlığını zenginleştirmek.” olduğu görülmektedir. Söz varlığının zenginleştirilmesine yönelik ayrı bir maddenin programın genel amaçlarının arasında yer alması 2005 programında bu konuya önem verildiğini göstermektedir.

Programın devamında “Okuma” başlığı altında söz varlığı konusuna başlı başına bir paragraf ayrılmış ve söz varlığının gelişmesinin sağlıklı bir okuma için gerekli olduğu vurgusu yapılmıştır. İlgili paragraf aşağıdaki gibidir:

“Okuma sürecinde öğrencinin kelimeleri doğru tanınması çok önemlidir. Yazılı bir kelime harf, hece, telaffuz gibi çeşitli ipuçlarından tanınmaktadır. Kelime tanıma, öğrencinin zihinsel sözlüğünü kullanarak kelimenin anlamını belirlemesi sonucu gerçekleşmektedir. Kelimenin anlamı belirlenirken ön bilgiler kullanılmaktadır. Kelimeleri yanlış anlama cümleleri, paragrafları ve giderek bütün metni yanlış anlamayı getirmektedir. Bu nedenle okuma ve anlama becerilerini geliştirmek için kelime çalışmalarına gereken önem verilmeli, öğrencinin söz varlığı zenginleştirilmelidir. Kelime tanıma becerilerini geliştirmek için yazılı kelimeleri ayırt etme, anlamını araştırma, bulma, çeşitli zihinsel etkinlikler yapma gibi çalışmalar yapılmalıdır.”

Programın ikinci bölümünde yer alan kazanımlar sınıf düzeylerine göre sıralanmış ve tablolar hâlinde öğrenme alanlarına bağlı başlıklar altında verilmiştir. Burada okuma öğrenme alanı kazanımları içerisinde “Söz Varlığını Geliştirme” ayrı bir kazanım alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak söz varlığına yönelik kazanımlar sadece bu bölümde değil, diğer başlıklar altında da yer almaktadır. Öğrencilerde söz varlığının gelişmesine yönelik bu kazanımlar sınıflar arasında benzerlik göstermektedir. Bu bakımdan kazanımlar, yanlarında parantez içerisinde hangi sınıflarda yer aldıklarıyla birlikte aşağıda aktarılmıştır (MEB, 2005: 135-139).

Öğrenme Alanı: Dinleme

Dinlediğini Anlama:

Dinlediklerinde geçen bilmediği kelimelerin anlamlarını tahmin eder (2, 3, 4 ve 5. Sınıf)

Dinledikleri kelimelerin gerçek ve mecaz anlamlarını ayırt eder (4 ve 5. Sınıf)

Dinlediklerinde eş ve zıt anlamlı kelimeleri ayırt eder (2, 3, 4 ve 5. Sınıf)

Dinlediklerinde eş sesli kelimeleri ayırt eder (2, 3, 4 ve 5. Sınıf)

Dinlediklerinde duygusal ve abartılı sözleri ayırt eder (3, 4 ve 5. Sınıf)

Dinlediklerinde geçen bilmediği kelimelerin anlamlarını araştırır (2, 3, 4 ve 5. Sınıf)

Öğrenme Alanı: Konuşma

Konuşma Kurallarını Uygulama:

Kelimeleri yerinde ve anlamlarına uygun kullanır (1, 2, 3, 4 ve 5. Sınıf)

Kelimeleri doğru telaffuz eder (1, 2, 3, 4 ve 5. Sınıf)

Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi

Kendini Sözlü Olarak İfade Etme:

Konuşmasında söz varlığını kullanır (4 ve 5. Sınıf)

Yeni öğrendiği kelimeleri konuşmalarında kullanır (1, 2, 3, 4 ve 5. Sınıf)

Konuşmalarında farklı düşünmeye yönlendiren ifadeleri kullanır (4 ve 5. Sınıf)

Konuşmalarında önem belirten ifadeleri kullanır (4 ve 5. Sınıf)

Öğrenme Alanı: Okuma

Okuma Kurallarını Uygulama:

Okuduğu kelimeleri doğru telaffuz eder (1, 2, 3, 4 ve 5. Sınıf)

Okuduğunu Anlama:

Metinde verilen ipuçlarından hareketle karşılaştığı yeni kelimelerin anlamlarını tahmin eder (2, 3, 4 ve 5. Sınıf)

Okuduklarında duygusal ve abartılı öğeleri belirler ve sorgular (3, 4 ve 5. Sınıf)

Farklı düşünmeye yönlendiren ifadeleri dikkate alarak okur (2, 3, 4 ve 5. Sınıf)

Önem belirten ifadeleri dikkate alarak okur (3, 4 ve 5. Sınıf)

Betimleyen ve tanımlayan ifadeleri dikkate alarak okur (4 ve 5. Sınıf)

Genel ve özel durumları bildiren ifadeleri dikkate alarak okur (4 ve 5. Sınıf)

Destekleyici ve açıklayıcı ifadeleri dikkate alarak okur (3, 4 ve 5. Sınıf)

Özetleyen ve sonuç bildiren ifadeleri dikkate alarak okur (3, 4 ve 5. Sınıf)

Söz Varlığını Zenginleştirme:

Görsellerden yararlanarak söz varlığını geliştirir (1, 2, 3, 4 ve 5. Sınıf)

Kelimelerin eş ve zıt anlamlılarını bulur (2, 3, 4 ve 5. Sınıf)

Eş sesli kelimelerin anlamlarını ayırt eder (2, 3, 4 ve 5. Sınıf)

Bilmediği kelimelerin anlamlarını araştırır (1, 2, 3, 4 ve 5. Sınıf)

Ekleri kullanarak kelimeler türetir (3, 4 ve 5. Sınıf)

Seslerden heceler, hecelerden kelimeler, kelimelerden cümleler oluşturarak okur (1. Sınıf)

Kelimelerin gerçek, mecaz ve terim anlamlarını ayırt eder (4 ve 5. Sınıf)

Öğrenme Alanı: Yazma

Yazma Kurallarını Uygulama:

Yazılarında sözlük ve imlâ kılavuzundan yararlanır (2, 3, 4 ve 5. Sınıf)

Kendini Yazılı Olarak İfade Etme:

Kelimeleri yerinde ve anlamlarına uygun kullanır (2, 3, 4 ve 5. Sınıf)

Yeni öğrendiği kelimeleri yazılarında kullanır (2, 3, 4 ve 5. Sınıf)

Yazılarında söz varlığından yararlanır (4 ve 5. Sınıf)

Yazılarında mizahi öğelere yer verir (4 ve 5. Sınıf)

Yazılarında kelime türlerini işlevine uygun kullanır (3, 4 ve 5. Sınıf)

Yazılarında farklı düşünmeye yönlendiren ifadeleri kullanır (3, 4 ve 5. Sınıf)

Yazılarında uygun ifadeleri kullanarak destekleyici ve açıklayıcı örnekler verir (2, 3, 4 ve 5. Sınıf)

Yazılarında önem belirten ifadeleri kullanır (4 ve 5. Sınıf)

Tür, Yöntem ve Tekniklere Uygun Yazma:

Seslerden heceler, hecelerden kelimeler; kelimelerden cümleler oluşturur (1 ve 2. Sınıf)

2015 Türkçe Dersi (1, 2, 3, 4. Sınıflar) Öğretim Programı

2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda öğrenme alanları, 1. sınıftan 8. sınıfa kadar bir bütün olarak ele alınmış, (1) Sözlü İletişim, (2) Okuma, (3) Yazma olmak üzere üç ana başlık hâlinde sunulmuştur. Bunun dışında programda "Türkçe Dersi Öğretim Programı, Programın Temel Yaklaşımı, Programın Genel Amacı, Programın Yapısı, Öğrenme Alanları, Ders ve Öğretmen Kılavuz Kitabına Alınacak Metinlerin Nitelikleri, İlk Okuma Yazma Süreci, Ölçme ve Değerlendirme" ana başlıklarının ardından sınıflar bazında kazanımlar ayrı ayrı verilmiştir.

2015 Türkçe Dersi (1, 2, 3, 4. Sınıflar) Öğretim Programı öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesi açısından incelendiğinde "Programın Genel Amacı" başlığının dördüncü maddesinin "Okuduğu, dinlediği ve izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarını; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerini sağlamak." olduğu görülmektedir. Bu ifadeden programda söz varlığının geliştirilmesine önem verildiği anlaşılmaktadır.

Programda "Öğrenme Alanları"na bağlı "Sözlü İletişim" başlığında geçen "...Programda, konuşma becerisinin geliştirilmesiyle; öğrencilerin, Türkçenin estetik zevkine vararak ve zengin söz varlığından faydalanarak kendilerini doğru ve rahat ifade edebilmeleri, sosyal hayatta karşılaşacakları sorunları konuşarak çözebilmeleri, yorumlayıp değerlendirebilmeleri amaçlanmaktadır..." ifadelerinde

Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi

zengin bir söz varlığının sözlü iletişime olan katkısına vurgu yapıldığı görülmektedir. Yine aynı başlık altında geçen son paragrafta sözlü iletişimde kazanımların işlenişini destekleyecek yöntem, teknik ve stratejilerden bahsedilmiş ve bu yöntem, teknik ve stratejiler sınıf sınıf ayrılmıştır. Burada geçen “bilmediği kelimeleri sorma” ifadesiyle öğrencilerin anlamını bilmedikleri kelimeleri sormak yoluyla söz varlıklarına katkı sağlayacakları söylenebilir. İlgili bölüm aşağıdaki gibidir:

“Sözlü iletişim öğrenme alanında kazanımların işlenişinde öğretmenin yönlendirme ve desteği ile gerektiğinde tekrar dinleme, beyin fırtınası, 5N1K, empati kurma, hikâyeleştirme, bilmediği kelimeleri sorma, görsellerden yararlanma, not alma, sonucu tahmin etme gibi yöntem teknik ve stratejiler kullanılır. Öğrencilerin bu stratejileri kullanma becerileri geliştirilmelidir. Yöntem teknik ve stratejilerin kullanımında sınıf seviyesi gözetilmelidir...”

Programın “Ölçme ve Değerlendirme” başlığına bağlı bazı bölümlerin de öğrencilerde söz varlığını geliştirmeye katkı sağlayacak ifadeler içerdiği görülmektedir. Buradan 2015 programının ölçme ve değerlendirme basamağında da söz varlığı konusunu göz önünde bulundurduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu ifadeler aşağıdaki gibidir:

“Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda okuma öğrenme alanının kazanımları 1. Sınıfta okumanın öğrenilmesine odaklanırken 2, 3 ve 4. Sınıflarda aşamalı bir şekilde okuduğunu anlama, metin türlerini ayırt etme, okuduklarını canlandırma, görsellerle metin ilişkisini kavrama, metni bütünlük içinde anlama, metnin bölümleri/sahneleri arasındaki ilişkileri kavrama, kelimeleri kullanıldığı bağlam içinde anlamlandırma, akıcı bir şekilde okuma, yazarın bir görüşü veya konuyu gerekçe ve kanıtlarla nasıl desteklediğini anlama gibi becerilerin geliştirilmesini amaçlamaktadır.”

Görüldüğü üzere okumanın öğrenilmesinin ardından anlamı bilinmeyen kelimelerin ait oldukları bağlam içerisinde anlamlandırılması gerektiği bilgisi verilmiştir. Aynı bölümün devamında geçen “2, 3 ve 4. Sınıflarda yazım kurallarına uyma ve noktalama işaretlerini doğru kullanma, anlam bütünlüğü içinde olayları oluş sırasına göre yazma, sayfa düzenine dikkat etme, metne uygun başlık yazma, içeriğe ve bağlama uygun doğru kelimeler seçme, oluşturduğu metinlere uygun çizim, grafik ve görsel kullanma becerilerinin ne ölçüde geliştiğini belirlemeye yönelik ölçme ve değerlendirme çalışmaları yapılmalıdır.” ifadeleriyle ölçme değerlendirme çalışmalarına söz varlığı konusunun da dâhil edilmesi gerektiği vurgusu yapılmaktadır.

Ölçme ve değerlendirme çalışmalarında öğrencilerin yanlışlarına yönelik yapılacak düzeltmelerle ilgili açıklamalarda söz varlığı çalışmalarında takınılması gereken tutum vurgulanmıştır. İlgili kısım aşağıdaki gibidir:

“...Bu nedenle eksiklerin giderilmesi ve yanlışların düzeltilmesi, öğrenciye müdahale şeklinde değil öğretim etkinliklerinin ve/veya içeriğin yeniden düzenlenmesi/öğretimi şeklinde

olmalıdır. Örneğin T2.1.2.2. ve T3.1.2.2 kazanımlarında sözcükleri doğru telaffuz etme amaçlanmaktadır. Öğretmenin her yanlış telaffuza doğrudan müdahalesi ve bunun yanlış olduğunu belirtmesi öğrencinin konuşmaktan kaçınmasına sebep olabilir. Bunun yerine öğretmen aynı sözcüğü doğru telaffuz ederek öğrenciyi rencide etmeden yanlış düzeltebilir.”

Bölümün devamında okuma konusuyla ilgili yapılacak ölçme ve değerlendirme çalışmalarında geçen *“imge olarak kullanılan sözcükleri kendi bağlamında anlamlandırma.”* ifadesi de söz varlığına yönelik başka bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Programın devamında sınıf sınıf kazanımlar yer almaktadır. Bu kazanımlardan öğrencilerde söz varlığının gelişimine destek olabilecek nitelikte olanlar aşağıda ait oldukları başlıklar altında aktarılmıştır. Burada da 2005 programında olduğu gibi söz varlığı kazanımlarına ayrı bir başlık verilmiştir. Ancak yine aynı şekilde söz varlığı kazanımları sadece bu başlık altında değil, diğer başlıklar altında da karşımıza çıkmaktadır.

İlköğretim Birinci Sınıf Söz Varlığına Yönelik Kazanımlar:

Öğrenme Alanı: Sözlü İletişim

Konuşmalarında kelimeleri doğru telaffuz eder.

Dinlediklerinde vurgulanan sesi tanır, ayırt eder; seslerle harfleri, heceleri, sözcükleri ve görselleri eşleştirir.

Öğrenme Alanı: Okuma

Anlama:

Bir metinde bilmediği kelimeleri belirler ve bu kelimelerin anlamlarını öğrenmek için soru sorar.

Akıcı Okuma:

Okuduğu kelimeleri doğru telaffuz eder, yazım kurallarına ve noktalama işaretlerine dikkat ederek okur.

Söz Varlığı:

Anlamını bilmediği sözcükleri öğrenir.

Sözcükleri öğrenmek için görseller, resimli sözlük, kelime haritası, kelime duvarı, kelime kartları ve benzer araçlar kullanılacaktır.

İlköğretim İkinci Sınıf Söz Varlığına Yönelik Kazanımlar:

Öğrenme Alanı: Sözlü İletişim

Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi

Konuşmalarında kelimeleri doğru telaffuz eder.

Dinlerken/izlerken vurgu, tonlama ve telaffuza dikkat eder.

Öğrenme Alanı: Okuma

Bir metinde bilmediği kelimeleri belirler ve bu kelimelerin anlamlarını sözlük vb. kaynakları kullanarak öğrenir.

Akıcı Okuma:

Okuduğu kelimeleri doğru telaffuz eder, yazım kurallarına ve noktalama işaretlerine dikkat ederek okur.

Söz Varlığı:

Anlamını bilmediği sözcükleri öğrenir.

Sözcükleri öğrenmek için görseller, resimli sözlük, sözlük, kelime haritası, kelime duvarı, kelime kartları ve benzer araçlar kullanılacaktır.

Kelimelerin zıt ve eş anlamlılarını bulur.

Öğrenme Alanı: Yazma

Duygu ve düşüncelerini ifade ederken uygun bağlama öğelerini kullanır.

ör.: ve, veya, çünkü vb.

İlköğretim Üçüncü Sınıf Söz Varlığına Yönelik Kazanımlar:

Öğrenme Alanı: Sözlü İletişim

Konuşmalarında kelimeleri doğru telaffuz eder.

Öğrenme Alanı: Okuma

Anlama:

Hikâye, drama veya şiirde bölüm, sahne veya dörtlük gibi terimleri kullanarak bir sonraki kısmın bir önceki üzerine nasıl kurgulandığını belirtir.

Bir metinde bilmediği kelimeleri belirler ve bu kelimelerin anlamlarını sözlük vb. kaynakları kullanarak öğrenir.

Söz Varlığı:

Anlamını bilmediği sözcük ve sözcük gruplarını öğrenir.

Sözcükleri öğrenmek için görseller, resimli sözlük, sözlük, deyimler ve atasözleri sözlüğü, kelime haritası, kelime duvarı, kelime kartları ve benzer araçlar kullanılacaktır.

Kelimelerin eş ve zıt anlamlılarını bulur.

İsim ve fiilleri ayırt eder.

Çekim eklerinin işlevlerini bilir.

Çoğul ekleri ve ismin durum ekleri verilir.

Öğrenme Alanı: Yazma

İkilemeleri, soru ekinin yazımını bilir, satır sonunda kelimeleri uygun şekilde böler.

Duygu ve düşüncelerini ifade ederken uygun bağlama öğelerini kullanır.

ör.: ama, önce, sonra, örneğin, gibi vb.

İlköğretim Dördüncü Sınıf Söz Varlığına Yönelik Kazanımlar:

Öğrenme Alanı: Okuma

Anlama:

Okuduğu metindeki gerçek anlamlı, mecaz anlamlı ve terim anlamlı sözcükleri belirler.

Okuduğu metindeki sözcük ve sözcük gruplarının cümle içinde kazandığı anlamı fark eder.

Hikâye, drama veya şiirde bölüm, sahne veya dörtlük gibi terimleri kullanarak bir sonraki kısmın bir önceki üzerine nasıl kurgulandığını belirtir.

Bir metinde bilmediği sözcük ve sözcük gruplarını belirleyerek bunların anlamlarını sözlük vb. kaynakları kullanarak öğrenir.

Söz Varlığı:

Anlamını bilmediği sözcükleri öğrenir.

Sözcükleri öğrenmek için görseller, resimli sözlük, sözlük, atasözleri ve deyimler sözlüğü, kelime haritası, kelime duvarı, kelime kartları ve benzer araçlar kullanılacaktır.

Kelimelerin eş ve zıt anlamlılarını bulur.

Eş sesli kelimelerin anlamlarını ayırt eder.

Kelime ve kavramların cümle içinde kazandığı anlamı bilir.

Varlıklara verilmişlerine göre isimleri ayırt eder.

Çekim eklerinin işlevlerini bilir.

Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi

İyelik ekleri ve fiil çekim ekleri verilir.

Kısaltmaları ve bunların eklerini doğru okur.

Basit, türemiş ve birleşik kelimeleri ayırt eder.

Kelime türetmenin mantığı kavratılır, yapım ekleri ezberletilmez.

Sonuç ve Öneriler

Cumhuriyet dönemi ilkököl Türkçe dersi öğretim programlarının öğrencilerin söz varlığı unsurlarını geliştirmesi açısından incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada ulaşılan sonuçlar aşağıda aktarılmıştır:

1924 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı incelendiğinde programda farklı başlıklar altında yer alan bazı noktaların doğrudan söz varlığına yönelik olmasa da yapılacak çalışmalar sonucunda öğrencilerde söz varlığının gelişimini destekleyecek nitelikte olduğu görülmektedir. Programda öne çıkan söz varlığı ifadeleri ilk okuma çalışmalarında bilinmeyen kelimelere yer verilmemesi, harflerin öğretiminde kelimeler üzerinde yapılacak çalışmaların esas alınması, yeni karşılaşılan kelimeler için cümle içi tekrarlar yapılması ve imlâ çalışmalarının anlamı bilinen kelimeler yoluyla yapılması şeklindedir.

1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı program amaçları arasında doğrudan söz varlığına yönelik bir madde bulunması yönüyle dikkat çekmektedir. Bu durum 1926 programının önceliklerinden birinin öğrencilerde söz varlığını geliştirmek olduğunu göstermektedir. Ancak programın devamında her ne kadar söz varlığına yönelik ifadeler bulunuyor olsa da programın bu anlamda tam manasıyla gelişmiş bir görünüm sergilediği söylenemez. Programda farklı başlıklar altında öğrencilerin kullandıkları kelimelerin mânâlarına hâkim olmaları, okuma çalışmalarının bildikleri kelimeler üzerinden yaptırılması, karşılaşılan yeni kelimelerin cümle içinde kullanılması, anlamlarının izah edilmesi ve imlâlarının öğretilmesi, kelimelerin yazımında öğretmenler arası ortak hareket edilmesi gibi söz varlığı ifadeleri yer almaktadır.

1930 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı 1926 programıyla kelime bazındaki birtakım değişikliklerin dışında aynıdır. Bu durum imlâ bölümündeki lügat tavsiyesi değişikliği haricinde öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesi açısından da benzerlik arz etmektedir. Dolayısıyla söz varlığı bahsinde 1926 programında geçerli olan hususlar 1930 programı için de aynı şekilde söz konusudur.

1936 İlkokul Türkçe Programı söz varlığı konusunda kendisinden önceki programlardan biraz daha gelişmiş bir görünüm sergilemektedir. Programın hedefleri arasına söz varlığı konusunun yerleştirilmesi dışında "Birinci Sınıfta Okuma Yazmağa Başlayış, Okuma ve Talebeyi İfadeye

Alıştırmak” başlıkları altında söz varlığı konusunda yapılacak çalışmaların nasıl olması gerektiğiyle ilgili kısa açıklamalarda bulunulmuştur. Ancak söz varlığının gelişimine yönelik yapılan bu açıklamaların ana dili öğretimi için hazırlanmış bir programa yetecek seviyede olduğunu söylemek mümkün değildir.

1948 İlkokul Türkçe Programı öğrencilerde söz varlığını geliştirme açısından ele alındığında programın amaçlar kısmında söz varlığı bahsinin geçtiği ancak burada yer alan ifadelerin 1936 programıyla aynı olduğu görülmektedir. Bunun dışında programda “Okuma” bölümünde söz varlığıyla ilgili yapılan açıklamaların daha önceki programlara göre daha gelişmiş bir çizgide olduğu söylenebilir. 1948 programının öne çıkan yönlerinden biri de “İmlâ” başlığı altında söz varlığına yönelik yapılan açıklamaların daha kapsamlı bir yapıya sahip olmasıdır.

1968 İlk Okul Türkçe Programı genel amaçlar kısmında söz varlığına doğrudan vurgu yapmasının yanında programa yönelik açıklamalarda söz varlığı bahsini konu edinmesi, ardından ilk okuma ve yazma çalışmalarında söz varlığının gelişimine katkı sağlayacak unsurlar içermesi yönüyle öne çıkmaktadır. Ayrıca programın “Okuma” ve “İmlâ” bölümlerinde söz varlığına yönelik yapılan açıklamalarla birlikte “İnşat” başlığı altında özellikle söz varlığının gelişimine destek olacak çalışmaların anlatılması, son olarak “Yazı” başlığı altında da söz varlığı bahsinin açıklanmasında bulunulması bu programı daha önceki programlardan öğrencilerde söz varlığının gelişimine katkı sağlamak açısından bir adım öne geçirmektedir.

1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı’nda “Genel Amaçlar” başlığında program hedeflerinden birinin öğrencilerde söz varlığını geliştirmek olduğu vurgusunun ardından “Açıklamalar” bölümünde söz varlığına yönelik kurulan ifadeler göze çarpmaktadır. Programın devamında “İlkokuma-Yazma, Anlama, Dilbilgisi ve Yöntem” başlıklarının altında söz varlığına yönelik yapılan açıklamalar daha önceki programlara oranla oldukça kapsamlı bir niteliğe sahiptir.

2005 İlköğretim Türkçe Dersi (1-5. Sınıflar) Öğretim Programı’nda “Genel Amaçlar” başlığı altında bu programın hedeflerinden birinin de öğrencilerde söz varlığını zenginleştirmek olduğu açıkça vurgulanmış, ardından “Okuma” bölümünde söz varlığı konusuyla ilgili ayrıntılı açıklamalarda bulunulmuştur. Programda sınıf düzeylerine göre ayrı ayrı verilen kazanımlara her sınıf için söz varlığı başlığının eklenmesi ve bu başlığa bağlı kazanımların verilmesi artık bir yön olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca her sınıf için ayrı ayrı verilmiş olan kazanımlara bakıldığında söz varlığına temas eden ifadelerin sadece “Söz Varlığını Geliştirme” başlığı altında değil farklı başlıklar altında da yer aldığı görülmektedir.

2015 Türkçe Dersi (1, 2, 3, 4. Sınıflar) Öğretim Programı “Programın Genel Amacı” başlığı altında söz varlığının geliştirilmesi bahsinin ardından programın “Sözlü İletişim” ve “Ölçme ve

Cumhuriyet Dönemi İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Söz Varlığının Geliştirilmesi Açısından İncelenmesi

Değerlendirme” başlıkları altında ele alınan söz varlığına yönelik ifadeler göze çarpmaktadır. Programda 2005 programında olduğu gibi sınıf düzeylerine yönelik ayrı ayrı kazanımlar verilmiş, bu kazanımlar arasında söz varlığına ayrı bir başlık ayrılmış ve ilgili kazanımlar bu başlık altında aktarılmıştır. Burada da 2005 programında olduğu gibi söz varlığı kazanımlarının sadece ilgili başlık altında sınırlı kalmadığı, diğer başlıklar altında da karşımıza çıktığı görülmektedir.

İncelenen programları bu çalışmanın konusu olan öğrencilerde söz varlığını geliştirme açısından ele aldığımızda 1930 programı hariç tüm programların bir önceki programdan daha gelişmiş bir niteliğe sahip olduğu görülmektedir. Ancak her program söz varlığını geliştirme açısından eksik yönleri sahip olmakla beraber, bu alandaki son program olan 2015 programının da öğrencilerde söz varlığını geliştirmek bakımından eksiksiz bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. En titiz çalışmalar sonucu oluşturulacak programlar bile birtakım eksikliklere sahip olabilir. Bu yüzden programlar belirli süreler aralığında tekrar kontrole tabi tutulmalı, alan uzmanlarının da bilgileri ışığında gerekli değerlendirme ve düzeltme çalışmaları yapılmalıdır. Programlarda bulunması gereken en önemli unsurlardan biri çağın gereklerine uygun, toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilir bir nitelikte olmalarıdır. Bu nedenle programların hazırlanması sürecinde bu durum göz önünde bulundurulmalı, programlar gerekli görülen koşullarda güncellemelere açık olmalıdırlar.

Cumhuriyet tarihi Türkçe programlarının söz varlığı açısından en büyük eksikliklerinden biri öğretilmesi gereken temel kelime listelerinin olmayışdır. Mevcut eğitim sistemimizde toplumdaki her birey belirli bir süre zorunlu eğitime tabii olmaktadır. Öyleyse en azından zorunlu eğitim dönemini tamamlamış bir bireyin söz varlığı bakımından belirli bir olgunluğa erişmiş olması gerekir. Söz konusu bu olgunluk, programların sorumluluğunda olmalı ve okul hayatına başlamış bir öğrencinin hangi sınıfta kaç kelime bilmesi gerektiği, bu kelimelerin hangi kelimeler olduğu gibi konular hakkında gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Yapılacak olan bu çalışmalar bir Milli Eğitim politikası olarak ele alınmalı ve söz varlığına yönelik hazırlanacak kelime listeleri bağlamında yeni bir Türkçe öğretim programı planlanmalı, böylece öğrencilerde söz varlığının geliştirilmesi konusu daha gelişmiş bir çerçeveye oturtulmalıdır.

Kaynaklar

- Bilgin, N. (2000). *İçerik analizi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Budak, Y. (2000). Sözcük öğretimi ve sözlüğün işlevi. *Dil Dergisi*, 92(19-25).
- Demir, C. (2006). Türkçe/edebiyat eğitimi ve kişisel kelime serveti. *Milli Eğitim Dergisi*, 34 (169).
- Karadağ, Ö. (2013). *Kelime öğretimi*. İstanbul: Kriter Yayıncılık.
- Karadağ, Ö. ve Kurudayıoğlu, M. (2010). 2005 Türkçe programına göre hazırlanmış ilköğretim birinci kademe Türkçe ders kitaplarının kelime hazinesi. *TÜBAR*, XXVII, 424-436.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Karatay, H. (2007). Kelime öğretimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(1), 141-153.
- Kurudayıoğlu, M. ve Karadağ, Ö. (2005). Kelime hazinesi çalışmaları açısından kelime kavramı üzerine bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 293-307.
- Kurudayıoğlu, M. ve Soysal, T. (2016). Cumhuriyet dönemi ortaokul Türkçe dersi öğretim programlarının söz varlığının geliştirilmesi açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi Söz Varlığı Özel Sayısı*, 45(210), 115-140.
- MEB (1981). Temel eğitim okulları Türkçe eğitim programı. *Tebliğler Dergisi*, 2098, 327-356.
- MEB (2005). *İlköğretim Türkçe dersi (1-5. sınıflar) öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.
- MEB (2015). *Türkçe dersi (1-8. Sınıflar) öğretim programı*. Ankara.
- MEB (2016). Söz varlığı özel sayısı, 45(210).
- Onan, B. (2013). *Dil eğitiminin temel kavramları*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özbay, M. (2006). *Türkçe özel öğretim yöntemleri I*. Ankara: Öncü Kitap.
- Özbay, M. ve Melanlıoğlu, D. (2008). Türkçe eğitiminde kelime hazinesinin önemi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 30-45.
- Selin, A. ve Baş, B. (2015). Çizgi filmlerdeki söz varlığıyla ilkökul öğrencilerinin söz varlığı üzerine bir araştırma. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(4), 84-99.
- Takıl, N. B. (2016). 2015 Türkçe dersi öğretim programına göre 5-8. sınıf öğrencilerinin kelime servetlerini geliştirmeye yönelik bir değerlendirme. *Milli Eğitim Dergisi Söz Varlığı Özel Sayısı*, 45(210).
- Temizyürek, F. ve Balcı, A. (2006). *Cumhuriyet dönemi ilköğretim okulları Türkçe programları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.